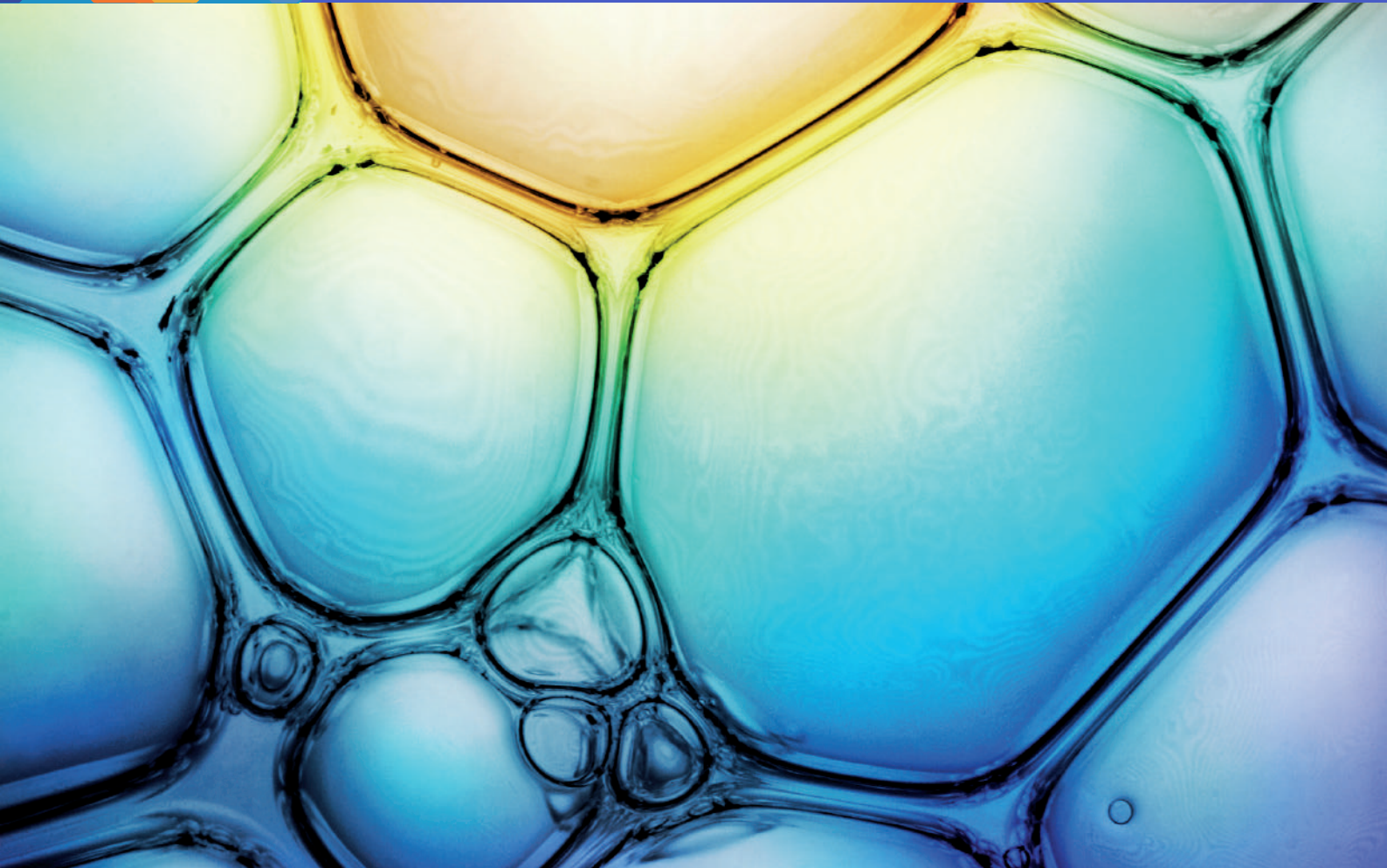

Pedagogia i Treball Social

Revista de Ciències Socials Aplicades

Dipòsit Legal: GI.904-2010
ISSN: 2013-9063

Universitat
de Girona

Índex

Índice

Summary

- Article Artículo Paper **1** Moliner, S., Alonso, J.M. i Pagès-Mimó, A. (2015)
Experiència per a la millora i seguiment de les
competències dels professionals d'atenció directa
de persones amb discapacitat intel·lectual 3
- Article Artículo Paper **2** Fàbregues, N. (2015)
La dimensió corporal en l'educació social.
Reflexions pedagògiques sobre la formació
corporal dels educadors socials 30
- Article Artículo Paper **3** Pelegrí, X. (2015)
Repensant la política de serveis socials
per a un canvi d'època 51
- Article Artículo Paper **4** Uceda-Maza, F. X., García, M., Romero, C.,
Martínez-Martínez, L., Montón, C. (2015)
Inclusió social i intervenció socio-educativa
mitjançant l'esport. L'experiència de les escoles
esportives 613 de Burjassot 74

Pedagogia i Treball Social

Revista de Ciències Socials Aplicades

Dipòsit Legal: GI.904-2010
ISSN: 2013-9063

Universitat
de Girona

Moliner, S., Alonso, J.M. i Pagès-Mimó, A. (2015)
"Experiència per a la millora i seguiment de les
competències dels professionals d'atenció directa de
persones amb discapacitat intel·lectual"

Pedagogia i Treball Social. Revista de Ciències Socials Aplicades
Núm. 7: 3-29

Experiència per a la millora i seguiment de les competències dels professionals d'atenció directa de persones amb discapacitat intel·lectual

Salomé Moliner

i Salichs¹

smoliner@martorell.cat

José-Manuel Alonso

Varea²

josem@alonsovarea.com

Adrià Pagès-Mimó³

Adria.Pages@uab.cat

Resum

Entre els mesos de maig i novembre de 2011 el Centre Ocupacional Can Serra (en endavant Can Serra) dependent del Patronat Municipal de Serveis d'Atenció a les Persones de Martorell (en endavant PMS-APM) ha dut a terme una experiència de millora de les **competències professionals del personal adscrit al centre amb atribucions directes sobre l'atenció a persones amb discapacitat intel·lectual**. Aquest procés ha comptat amb el suport institucional i la participació de tots els professionals de l'equip, a més d'un *coach* i consultor extern.

El projecte parteix dels plantejaments teòrics publicats en el document titulat "Perfil professional del personal cuidador de serveis d'acolliment residencial i serveis de centres de dia d'atenció especialitzada

---

1. Directora CET Can Cases-CO Can Serra. Patronat Municipal de Serveis d'Atenció a les Persones de Martorell.

2. Consultor i coach - ITER-BSO (Benestar, Salut i Organitzacions). www.alonsovarea.com

3. Professor Associat - Departament de Pedagogia Aplicada UAB. ap de Serveis Socials - Ajuntament de Matadepera.

per a persones amb discapacitat” editat pel Departament de Benestar Social i Família de la Generalitat de Catalunya l’any 2010. El desenvolupament del projecte ha combinat sessions de coaching grupal amb entrevistes individuals amb cada un dels membres de l’equip per tal d’**elaborar plans de desenvolupament** individualitzats que puguin ser avaluats de forma periòdica.

Paraules clau: discapacitat intel·lectual, serveis socials, competències professionals, coaching d’equip, consultoria.

Abstract

During the year 2011 the Centre Ocupacional Can Serra (hereinafter Can Serra) belonging to the Patronat Municipal de Serveis d’Atenció a les Persones de Martorell (hereinafter PMSAPM) is conducting an experience of **professional skills improvement**. This process is carried out with the full support of the PMSAPM director and with the participation of all the members of the Can Serra team together with an external coach and consultant.

The professional skills required by the Generalitat de Catalunya for working with users and also for working in a team framework have been used as the starting point. Then, team coach sessions and personal interviews have been combined to elaborate the **development plan** of each professional. These plans are evaluated periodically.

Keywords: intellectual disability, social services, professional skills, team coaching, consulting.

1. Introducció

L'any 1970 l'Ajuntament de Martorell crea el Centre de Pedagogia Terapèutica per atendre infants i joves amb discapacitat intel·lectual de Martorell i rodalies. El 1971 s'inaugura l'escola d'educació especial. La seva grandària permet crear, en el mateix edifici, el gabinet psicopedagògic. L'objectiu és donar suport a l'escola i atendre les famílies amb dificultats.

Amb el temps l'escola esdevé pública i l'Ajuntament crea un taller protegit per als joves. És l'any 1973. Mitjançant les subvencions de l'Insero i del Ministeri de Treball s'aconsegueixen ajudes per adequar els baixos de l'edifici com a espai laboral.

Amb l'arribada dels ajuntaments democràtics, els traspassos i l'ordenació dels Serveis per part de la Generalitat de Catalunya fan que l'Ajuntament de Martorell agrupi els seus serveis especialitzats dedicats als infants, les persones amb discapacitat intel·lectual i la gent gran dins una "Entitat Jurídica Pròpia" anomenada Patronat Municipal de Serveis Socials. És l'any 1979 i els serveis adreçats a les persones amb discapacitat són el Taller Ocupacional i el Servei d'Atenció Precoç. El Taller Ocupacional atén a 35 persones amb discapacitat intel·lectual i diferencia tres grups amb diverses activitats de manipulats.

El Servei de Teràpia Ocupacional (STO) i el Servei Ocupacional d'Inserció (SOI) canvia d'ubicació a la Masia de Can Serra l'any 1997. Aquest fet coincideix amb la inscripció del Centre Especial de Treball (CET) Can Cases a la Generalitat de Catalunya, mantenint la jardineria com a nexa comú amb el CET. La jardineria serveix com a teràpia ocupacional per als serveis ocupacionals i com a activitat laboral pel CET.

És a gener de 2010 que el Patronat Municipal de Serveis Socials és fusionat dins el nou Patronat Municipal de Serveis d'Atenció a les Persones de Martorell.

Actualment als serveis ocupacionals (STO i SOI) hi ha inscrites 34 persones adultes amb discapacitat intel·lectual que reben atenció diürna de tipus rehabilitador integral, amb l'objectiu d'ajudar-les a trobar una vida més significativa i completa incrementant el seu control i la seva capacitat de decisió.

Els Serveis Ocupacionals estan ubicats a la Masia de Can Serra s/n de Martorell. Es tracta d'una finca rural, ubicada a la llera del Torrent de Llops, de vuit mil metres quadrats destinats a les activitats pre-laborals o d'ocupació terapèutica relacionades amb la jardineria i l'horta i a les d'activitats d'ajustament personal i social relacionades amb la salut, l'esport, les relacions interpersonals, etc. És en aquest espai on hi ha instal·lat el viver municipal amb l'hivernacle. L'accés a la Masia es fa per una pista hàbil a tot tipus de vehicles.

Dins el marc general dels serveis i prestacions del Sistema Català de Serveis Socials, el Servei de Teràpia Ocupacional (STO) i el Servei Ocupacional d'Inserció (SOI), ambdós per a persones amb discapacitat intel·lectual, hi consten com a Serveis Socials Especialitzats per a Persones amb Discapacitat.

Si bé els STO són destinats a aquelles persones amb discapacitat intel·lectual en edat laboral, que han acabat el període de formació i que el seu grau de discapacitat és igual o superior al 65%, el SOI té com a usuaris aquelles persones amb discapacitat que estant en edat laboral i havent acabat el període de formació escolar, tenen capacitat productiva adequada per treballar en un centre especial de treball però que encara no es troben integrats laboralment en aquest tipus d'empresa; o per aquelles persones amb discapacitat, que reunint tots els requisits per integrar-se en un STO, estan pendents de formar-ne part.

2. Contextualització

El desenvolupament d'un projectes d'aquestes característiques, no disposa d'experiències prèvies on reflexar-se, doncs, aquesta experiència neix del propi Centre Especial de Treball de Can Serra del municipi de Martorell, qui disposa de dos serveis d'atenció a persones amb discapacitat intel·lectual, tal i com anteriorment s'ha detallat i que són, el Servei de Teràpia Ocupacional (en endavant STO) i el Servei Ocupacional d'Inserció (en endavant SOI). Els professionals d'ambdós serveis comparteixen el mateix centre de treball i formen un sol equip.

L'experiència que es presenta, s'inicia al 2011, en els seus inicis hi havia 6 monitors, dos d'ells en caràcter de substitució, una treballadora social i un directora. L'eix de l'activitat s'emmarca en el Programa General de Rehabilitació (PGR) elaborat per la direcció tècnica, a expenses de les propostes de l'equip i, a la vegada, tenint en compte les preferències e interessos dels usuaris.

Cada monitor va ser responsable directe d'un grup d'usuaris, cada usuari disposa d'un Programa de Suport Individual (PSI), elaborat tenint en compte les seves necessitats i considerant les seves aportacions, les de d'infància i per últim les de l'equip professional del centre.

L'activitat ocupacions del centre es la jardineria i l'hort, i com a síntesis, alguna de les activitats-actuacions d'ajustament personal i social més rellevants portades a terme, fan referència a: suport a la vida diària, així com diversos tallers amb música, paper reciclat, informàtica i esports.

Prèviament a l'inici de l'activitat de coaching es va observar que l'equip presentava determinats punts forts i punts febles. Destacava el tracte correcte cap els usuaris i les seves famílies, en la implicació en moments puntuals i en la voluntat de cuidar la imatge del servei, però s'observaven dificultats comuns i freqüents de l'àmbit socio-educatiu que no sempre s'afrontaven des de la pròpia institució amb plans de millora.

A partir d'aquestes premisses, per al primer any es van desenvolupar els següents objectius específics als quals el programa caldria dones resposta: el concepte d'equip i de missió, les funcions de cada professional, la comunicació entre els membres de l'equip, Així doncs, es van definir els següents objectius de resultat:

- Mantenir els punts forts
- Actuar coordinadament per part de tot l'equip
- Participar activament en les reunions per part de tot l'equip
- Assumir les pròpies responsabilitats per part de cada membre de l'equip
- Respectar els hàbits laborals

Considerant els objectius específics anteriorment descrits, es fa necessari destacar que la finalitat d'aquesta experiència es definir un mètode d'avaluació contínua dels professionals d'atenció directa dels centres ocupacionals. A partir d'aquesta premissa es desenvolupen tres següents objectius als quals aquesta experiència mira de donar resposta:

- Millorar les competències dels professionals d'atenció directa
- Crear un instrument que permeti avaluar la millora competencial
- Identificar els indicadors excel·lents en la pràctica professional

3. Plantejaments teòrics

La discapacitat ha estat i continua sent un concepte complex en la seva definició. Al llarg de la història, la discapacitat ha estat definida de molt diverses maneres, en funció, principalment, de dos enfocaments clarament diferenciats: l'enfocament mèdic i l'enfocament social (Mitra, 2005). Si bé el primer considera la discapacitat un problema d'origen biològic, el segon la considera un constructe social creat per la pròpia societat (Foucault, 1961; Nizet i Rigaux, 2006; Tajfel, 1975).

Sota aquest enfocament social, la discapacitat està condicionada pel rebuig o acceptació social de les limitacions, així com pel fracàs dels entorns socials a l'hora d'ajustar-se a les necessitats de les persones amb discapacitat (Hahn, 1986; Oliver, 1990). La discapacitat esdevé una limitació Social (Barton, 1998) i ens adonem que no tots els tipus de discapacitat tenen el mateix grau d'acceptació social, essent la discapacitat intel·lectual la que desperta majors reticències, prejudicis, connotacions negatives a la societat, i les persones amb aquesta condició de discapacitat les que troben majors barreres socials (Olmos, 2009).

Potser l'origen d'aquestes barreres es troba en el desconeixement de la discapacitat intel·lectual. Autors com ara Shakespeare (1993), o Schalock (2001) argumenten que és precís una nova manera de pensar i entendre la discapacitat allunyada de la categorització, com identitat i potencialitat d'altres capacitats, com una interacció entre la persona i l'ambient en el que viu. Només així serà possible disposar d'aquells recursos i suports necessaris per a que la persona amb discapacitat participi a la societat.

Un exemple d'aquests recursos i suports són tots aquells professionals d'atenció directa de persones amb discapacitat intel·lectual que, no aliens a la complexitat del camp professional en el que treballen, es plantegen la necessitat de millorar les seves competències professionals; tal és el cas dels professionals del Centre Ocupacional Can Serra, objecte d'estudi d'aquest treball; amb l'objectiu de desenvolupar un marc d'actuació i intervenció que treballi la qualitat de vida i l'autodeterminació de les persones amb discapacitat intel·lectual.

Els perfils dels professionals que treballen amb persones amb discapacitat en centres ocupacionals (CO), serveis de teràpia ocupacional (STO), centres especials de treball (CET), per citar alguns exemples, és molt divers. Directors tècnics, pedagogs, psicòlegs,

assistents socials, educadors, monitors i/o auxiliars d'educadors, metges, treballadors socials, integradors, etc., desenvolupen les seves funcions atenent a l'ampli ventall d'àmbits d'actuació i d'intervenció com ara la salut, l'educació, el treball, el desenvolupament d'hàbits i d'autonomia personals i socials, etc. Són professionals que treballen perquè les persones amb discapacitat intel·lectual desenvolupin tot un seguit de capacitats que els hi permeti ser competents en el seu dia a dia i participar a la societat. Això implica de cadascú d'aquests professionals un perfil competencial propi que li exigirà disposar de tot un seguit de competències.

Tal i com referíem al inici d'aquest treball amb relació al terme de discapacitat, la conceptualització del terme *competència* també pot esdevenir complexa.

L'origen del terme *competència* s'ha d'anar a buscar a l'àmbit empresarial, laboral, però el seu ús s'ha fet extensible a altres esferes com ara l'educativa i/o formativa, la personal, la interpersonal, o la social esdevenint així un factor, un element que contribueix al desenvolupament de la persona al llarg de la seva vida i en els seus diferents àmbits vitals (Olmos, 2011).

Les diferents aproximacions conceptuals al terme (Bunk, 1994; Descy i Tessaring, 2002; Kämäräinen, 2002; Le Boterf, 1998; Mertens, 1996) ens fa entendre que la competència no pot entendres aliena al context professional de referència on el professional desenvolupa la seva activitat; és a dir, que les competències només són definibles en l'acció (Tejada, 2009); però atenent a la dinàmica d'un context canviant que demanda respostes a les seves exigències. Ara bé, considerar aquesta dinamicitat i contextualització de la competència no implica l'adquisició d'infinides d'aquestes, sinó la capacitat d'utilitzar els recursos dels que disposa una persona de forma combinada i contextualitzada (Olmos, 2011).

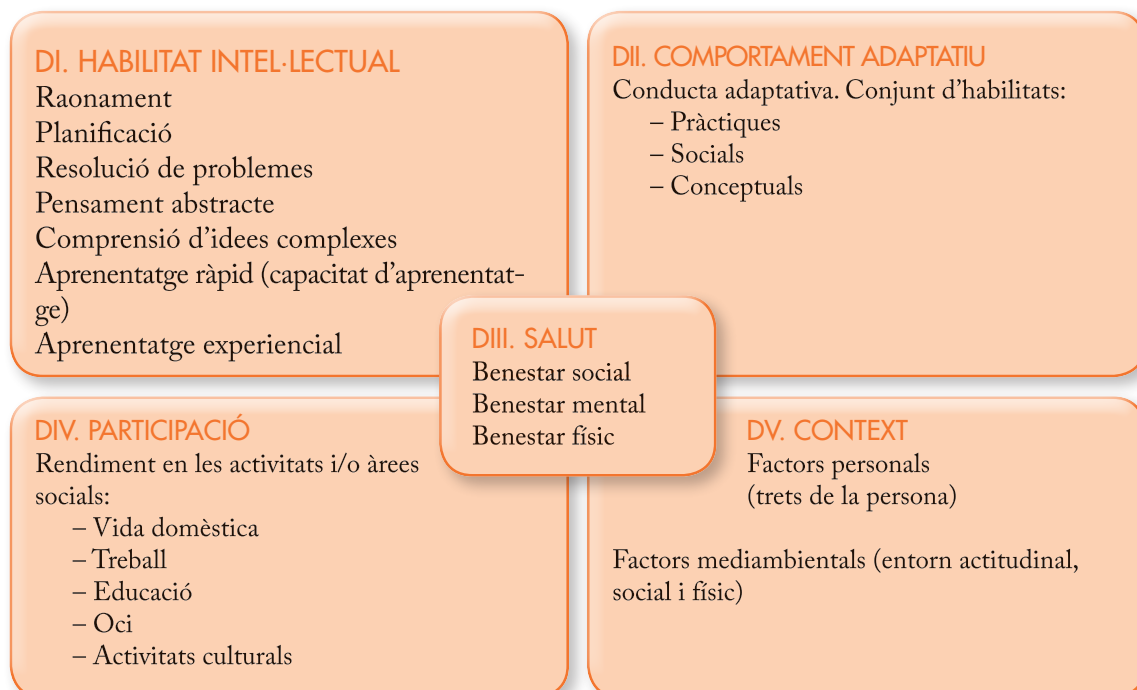
És en aquesta línia que els professionals d'atenció directa de les persones amb discapacitat intel·lectual han d'adquirir, desenvolupar i millorar les seves competències, atenent no només a un perfil professional concret i/o especialitzat (competències específiques), sinó també a un perfil professional genèric de referència (competències generals, de base) que es desenvolupa en un context d'interacció amb altres agents (persones amb discapacitat intel·lectual, famílies, altres professionals, etc.).

Una primera aproximació a aquestes competències generals, en base a les aportacions de diferents estudis i projectes (Departament de Benestar i Família, 2003; Guim, 2012; Jurado,

2006; Schalock, 2009), identifiquen entre les competències i capacitats comuns la capacitat de treballar en equip i en xarxa, la capacitat d'organització i planificació del treball, la capacitat de comunicació, la iniciativa, la responsabilitat, la capacitat de reaccionar davant situacions inesperades, la capacitat de resoldre problemes i de gestionar els conflictes, l'autocontrol i l'empatia, la capacitat de prendre decisions i l'orientació al servei i al client. Aquesta darrera competència i/o capacitat, d'altra banda, implica per part d'aquests professionals capacitat per assessorar i recolzar a les famílies i capacitat per millorar la qualitat de vida de les persones ateses; han de ser capaços de possibilitar el desenvolupament de l'autonomia i la iniciativa personals, millorar l'autoestima, afavorir una vida saludable i possibilitar l'aprenentatge, capacitat i desenvolupament d'habilitats socials, laborals i personals per a la vida diària.

Aquesta aproximació a les competències que defineixen el perfil professional dels professionals d'atenció directa a les persones amb discapacitat intel·lectual responen al model multidimensional del funcionament humà de l'autor Schalock (2009) qui identifica cinc dimensions claus de la persona, que són les cinc dimensions en les que aquests professionals han de ser competents, tal i com es mostra a la figura que segueix (Figura adaptada de Schalock, 2009 a Olmos, 2011: 50).

Figura 1. Dimensions del funcionament humà

En síntesi, observem que els professionals d'atenció directa a les persones amb discapacitat intel·lectual han de millorar les capacitats i competències orientades a la millora de les habilitats intel·lectuals, comportament adaptatiu, salut, participació social i interacció amb i en el context de les persones que atenen, de les persones amb discapacitat intel·lectual.

El Departament de Benestar i Família de la Generalitat de Catalunya ha editat el perfil professional del personal cuidador de serveis d'acolliment residencial i serveis de centres de dia d'atenció especialitzada per a persones amb discapacitat⁴. Tot i que aquest perfil no correspon exactament al lloc de treball de monitor de STO o SOI, es va considerar adequat donada la inexistència d'un document ajustat al perfil dels nostres professionals.

El perfil aptitudinal d'aquesta publicació detalla les capacitats del professional relacionades amb les persones ateses i les capacitats relacionades amb la resta de l'equip.

“Es considera que les persones que vulguin treballar en l'atenció directa de serveis de centres residencials i centres de dia d'atenció especialitzada per a persones amb discapacitat com a cuidadors i cuidadores han de tenir unes característiques personals que facilitin d'entrada la bona realització de les funcions pròpies d'aquesta professió.

Si bé, moltes de les característiques es poden adquirir, potenciar i millorar durant la formació, tant inicial com continuada, sempre és convenient tenir en compte el perfil aptitudinal propi de cada persona.

Entre les capacitats del personal tècnic d'atenció directe, cal destacar les següents:

Capacitats relacionades amb les persones ateses:

- L'acceptació de la diferència i de respecte a la persona i la seva família.*
- L'empatia envers les persones ateses i capacitat de control emocional.*
- L'observació, l'anàlisi i la intervenció davant les diferents situacions que es puguin presentar, tant pel que fa a les relacions personals com de grup.*
- La motivació, l'establiment de límits, i el fet de donar un tracte correcte a la persona i a la seva família.*
- La potenciació de les relacions humanes, socials i interpersonals entre les persones ateses.*

Capacitats relacionades amb la resta de l'equip:

- El treball en equip, de col·laboració i la coordinació amb la resta de professionals.*
- L'execució de les activitats previstes en cada programa individual.*
- El fet de fer-se responsable de les tutories”*

4. Generalitat de Catalunya. Departament de Benestar Social i Família. “Perfil Professional cuidador de Serveis D'Acolliment Residencial i Serveis de Centres de D'Atenció Especialitzada per a Persones amb Discapacitat”.

El segon document marc de l'experiència és la publicació del Departament de Benestar Social i Família de la Generalitat de Catalunya titulada: "INDICADORS DE QUALITAT: SERVEIS DE CENTRES DE DIA PER A GENT GRAN. Gent Gran. Col·lecció Indicadors, 8" [3]. Ens vàrem basar en "indicador 31: competència laboral" que té com a criteri que *"el centre disposa d'una sistemàtica per avaluar de manera periòdica les competències laborals transversals i específiques dels professionals d'atenció directa"*.

Varem realitzar una recerca i consulta entre professionals del sector sobre sistemes d'avaluació essent el resultat que les persones consultades no aplicaven cap mètode com a eina valorativa. La necessitat de definir un sistema d'avaluació periòdica de les competències professionals del personal d'atenció directa dels Centres Ocupacionals va motivar la realització del treball que s'explica en aquest article.

Com a antics membres de la Comissió Tècnica de Centres Ocupacionals que organitzava Coordinadora de Tallers de Catalunya recordàvem també l'existència de la Tesi Doctoral de la Margarida Garcia i Baró :*"Avaluació de la qualitat de vida de les persones amb discapacitat intel·lectual en els Centres Ocupacionals i Centres Especials de Treball"* [4]. Aquest treball de recerca ens ha estat molt útil a l'hora d'identificar els indicadors de les bones pràctiques professionals:

A la taula 1 s'adjunta un exemple de la primera dimensió del concepte de qualitat de vida, el benestar emocional, i concretament la subdimensió valoració social on hi consten els indicadors. Alguns d'ells ens han servit com a indicadors excel·lents en els objectius competencials.

Taula 1. Detall del Benestar Emocional en el concepte Qualitat de Vida de la referència⁵

DIMENSIÓ 1. BENESTAR EMOCIONAL	<p>Consideracions Generals: <i>Fa referència a l' estat de benestar i satisfacció en un centre que promou l' estabilitat emocional, la previsibilitat, la seguretat, proporciona interaccions positives i evita el malestar i l'estrès.</i></p>		
SUBDIMENSIÓ	OBJECTIU	INDICADOR	INSTRUMENT DE MESURA
1.1 Valoració Social	<p><i>El centre facilita que els usuaris es trobin a gust en el centre, es sentin ben tractats i es considerin bons treballadors.</i></p>	<p><i>Els usuaris reben un tracte respectuós, adequat a la seva edat cronològica i atén als seus interessos, preferències i/o opinions.</i></p> <p><i>El professional evita parlar en públic dels usuaris o fer-ho en termes negatius o ofensius (donar informacions en privat, al·ludir als usuaris en termes que destaquin més els suports que les carències, etc.).</i></p> <p><i>El professional interacciona de forma intencionada, freqüent i positiva amb els usuaris (inicia o respon a les salutacions, es dirigeix a ells pel nom, respon a les seves demandes, preguntes o comentaris, s'interessa pel que han fet, elogia el que fan, etc.)</i></p> <p><i>Els professionals estan satisfets amb el tracte de respecte que donen als usuaris parlant i dirigint-se a ells en termes positius i tenint en compte la seva privacitat.</i></p> <p><i>Els usuaris es troben a gust en el centre, estan satisfets perquè es senten i es consideren bons treballadors, i pensen que els professionals i les seves famílies/tutors també els valoren com a treballadors.</i></p> <p><i>Les famílies/tutors estan satisfetes pel tracte respectuós amb la seva cultura, creences i manera d' entendre i fer les coses.</i></p>	<p>Qüestionari professionals Entrevista professionals</p> <p>Qüestionari professionals</p> <p>Qüestionari professional</p> <p>Qüestionari importància-satisfacció professionals</p> <p>Entrevista usuaris i entrevista import-satisf. usuaris.</p> <p>Qüestionari import-satisf. famílies</p>

5. Departament de Benestar Social i Família de la Generalitat de Catalunya. "Indicadors de qualitat: Serveis de Centres de Dia per a gent gran". Gent Gran. Col·lecció Indicadors, 8.

4. Els objectius

Els objectius de treball varen ser:

- **Millorar la comunicació** entre els membres de l'equip. Per exemple: participar activament a les reunions per part de tot l'equip i actuar coordinadament.
- Assumir les **pròpies responsabilitats** per part de cada membre de l'equip.
- Respectar els **hàbits laborals**.
- Definir un mètode **d'avaluació continuada del desenvolupament laboral** dels professionals d'atenció directa als Centres Ocupacionals. Els documents [2,3,4] han estat el suport teòric sobre el que s'han desenvolupat tres sub-objectius:
  - Millorar les competències dels professionals d'atenció directa.
  - Crear, de manera consensuada amb l'equip, un instrument que permeti avaluar la millora competencial.
  - Identificar els indicadors excel·lents en la pràctica professional.

5. Metodologia (Mostra i instruments)

L'encàrrec del procés de millora a un professional extern al centre el va fer directament el PMSAPM a petició de la direcció de Can Serra. La institució municipal, mitjançant la figura del director del Patronat, ha donat suport durant tot el procés de millora assistint a les reunions de seguiment del projecte i a la darrera sessió amb tot l'equip. Aquest **suport institucional** ha estat clau en la consecució dels objectius.

El professional extern va utilitzar principalment tres metodologies:

- **coaching d'equip** (7 sessions d'una hora de durada un cop al mes a l'espai setmanal de reunió d'equip)
- **consultoria** amb la directora amb l'objectiu de crear un sistema d'avaluació de les competències

- **plans de desenvolupament professionals**, basats en el sistema d'avaluació de competències.

5.1. El coaching d'equip

L'aplicació del coaching d'equips als serveis socials es novedosa, degut, entre d'altres, a que la supervisió (Fernández, J. 1997 i 2010) continua tenint un paper predominant malgrat l'ambigüitat i escassa avaluació. El coaching d'equips té com a missió “desenvolupar l'autonomia, la responsabilitat i el rendiment individual i col·lectiu” (A. Cardon, 2003). Utilitza, per exemple, preguntes imprevistes per, entre d'altres, “modificar marcs de referència col·lectius que limiten l'èxit i el desenvolupament de l'equip, qüestionar estratègies i comportaments col·lectius repetitius improductius” (A. Cardon, 2003)

A la primera sessió de coaching d'equip als professionals se'ls va donar a conèixer el document publicat pel Departament de Benestar i Família⁶ on es detalla el perfil aptitudinal del personal d'atenció directa i concretament les capacitats relacionades amb les persones ateses i amb la resta de l'equip.

En una dinàmica de grup, i amb l'objectiu de buscar la implicació personal de millora, cadascú va puntuar aquestes capacitats segons la importància que els donava. D'aquesta manera van sorgir les competències que el grup valorava com a troncats de la seva professió:

- **Capacitats relacionades amb les persones ateses:** *Acceptació de la diferència i de respecte a la persona i la seva família; empatia envers les persones ateses i capacitat de control emocional.*
- **Capacitats relacionades amb la resta de l'equip:** *Treball en equip, de col·laboració i coordinació amb la resta de professionals; execució de les activitats previstes.*

Cada persona va redactar objectius de millora professional relacionats amb aquestes capacitats que va compartir amb la resta de companys en una sessió posterior. A la resta de sessions, a través de diverses tècniques actives (dibuixos, fotografies, qüestionaris, etc.) i preguntes clau, es van treballar els avanços i les dificultats en l'establiment d'objectius de millora individuals de competències.

---

6. Ídem.

5.2. La consultoria

Paral·lelament al coaching d'equip es va treballar amb la directora amb el format de consultoria cada cop més incorporat als serveis socials. Un dels resultats del procés de consultoria va ser l'elaboració d'un document que identifica indicadors de bona i mala pràctica de cada competència. Aquest document va ser fruit de la síntesi de diferents fonts:

- la revisió de la literatura,
- el material de les sessions de coaching d'equip i,
- les entrevistes exploratòries individuals (veure Annex 1) entre la directora i cada membre de l'equip (monitors i treballadora social).

Les entrevistes consistiren en una bateria de preguntes que incloïen des d'aspectes molt subjectius a altres més tècnics. Aquest format va facilitar l'autoconsciència dels professionals en la detecció de punts forts i febles, individuals i de l'equip i, en conseqüència, la concreció dels acords de millora que es van signar més endavant.

A la taula 2 es detalla un exemple de competència:

Taula 2. Indicadors excel·lents i insuficients d'una competència.

L'acceptació de la diferència i de respecte a la persona i la seva família.

Indicadors excel·lents

- Dóna un tracte respectuós a les persones usuàries tenint en compte l'edat cronològica, els seus interessos i opinions.
- Evita parlar en públic dels usuaris i les seves famílies o fer-ho en termes negatius o ofensius.
- Dóna i/o sol·licita informació dels usuaris o les seves famílies en privat, alludint-los en termes que destaquin més els suports que les carències.
- Interacciona intencionadament, freqüent i positiva amb els usuaris.

Indicadors insuficients

- Tracta de forma diferenciada i en termes més negatius a uns usuaris i les seves famílies deixant que els prejudicis l'influèncin (procedència, estatus familiar, etc).
- Jutja i/o opina en negatiu i en públic sobre el comportament dels usuaris i/o de les famílies.
- Mostra poca o gens flexibilitat i receptivitat a les preferències que manifesten els usuaris i/o les seves famílies.
- No mostra interès ni ofereix suports en cas de necessitat de resolució de conflicte d'un usuari i/o les seves famílies.

6. Les entrevistes individuals

6.1. L'entrevista de desenvolupament professional

Posteriorment als passos anteriors vàrem elaborar un document perquè cadascú auto-avalués les competències professionals que ja havíem anat treballant en les sessions d'equip i que de manera indirecta sortien en les entrevistes individuals. Cadascú es va

avaluar i, posteriorment, en una altra entrevista amb la directora es van comentar les puntuacions donades per la directora i pel propi professional.

Les entrevistes de desenvolupament professional són una pràctica cada vegada més generalitzada en organitzacions del sector privat i cada cop més al sector públic (Observatorio para la Calidad de la Formación en Salud. Junta de Andalucía, 2012) però molt poc utilitzades per les persones amb tasques directives del sistema de serveis socials, donant-se la paradoxa de que els plans de millora (basats en l'avaluació de competències de les persones i famílies) són una eina fonamental en la intervenció amb les persones ateses des d'aquests serveis.

A la següent taula (taula 3) es mostra un exemple d'una de les competències que es va desglossar en indicadors on es pot veure com el quadre permet la puntuació del professional i de la direcció.

A la taula 3 es mostra un exemple d'una de les competències que es va desglossar en indicadors on es pot veure com el quadre permet la puntuació del professional i de la direcció.

Taula 3. Exemple de quadre d'avaluació

		AUTOAVALUACIÓ					AVALUACIÓ DIRECCIÓ				
		Gens	De vegades	Sovint	Gairebé sempre	Sempre	Gens	De vegades	Sovint	Gairebé sempre	Sempre
La motivació, l'establiment de límits, i el fet de donar un tracte correcte a la persona i la seva família											
1.1	S'interessa i elogia el treball que fan els seus usuaris.					X				X	
1.2	Prepara activitats tenint en compte les possibilitats de participació activa dels seus usuaris.					X				X	
1.3	Intervé amb persistència perquè els seus usuaris respectin les normes i regles de conducta i segueixin els hàbits i les rutines dins la franja horària establerta.				X		X				
1.4	Es dirigeix als usuaris i les seves famílies en termes positius i tenint en compte la seva privacitat.					X				X	

Al final de cada entrevista d'avaluació, la directora i cada professional van pactar les propostes de millora. La taula 4 mostra un exemple del compromís de millora d'una competència. El procés d'avaluació finalitzà repetint l'entrevista d'avaluació amb la direcció al cap de sis mesos per tal de valorar l'assoliment del compromís de millora.

Taula 4. Exemple de compromís de millora

COMPROMÍS PERSONAL DE MILLORA			
Competència a millorar		Accions a realitzar	Observacions
1	El treball en equip	Aportar, el dia abans de la reunió, punts a tractar per incloure'ls a l'ordre del dia	Gairebé mai he fet aportacions de temes a tractar a les reunions i sovint no opino per por al conflicte
		Opinar a les reunions dels aspectes que s'hi tracten	
2			

COMENTARIS, DATA I SIGNATURA	
Direcció	Monitor

7. Resultats

En aquest punt es presenten els resultats obtinguts, fruit de l'aplicació dels diferents instruments i l'ús d'una metodologia participativa.

7.1. Una valoració subjectiva del procés

La percepció de la direcció del centre pel que fa a les actituds de l'equip durant el procés de millora i dins el context del coaching, són tres:

- **Subgrup A:** persones que no opinaven en públic sobre les sessions de coaching i que van trigar a tenir una participació activa a les sessions.
- **Subgrup B:** persones que opinaven que les sessions no servien per gaire, però a les sessions tenien una participació molt activa.

- **Subgrup C:** persones que opinaven que les sessions eren una oportunitat de millora per l'equip i de creixement personal. Participaven a les sessions i compartien entre elles les millores en la consecució dels objectius.

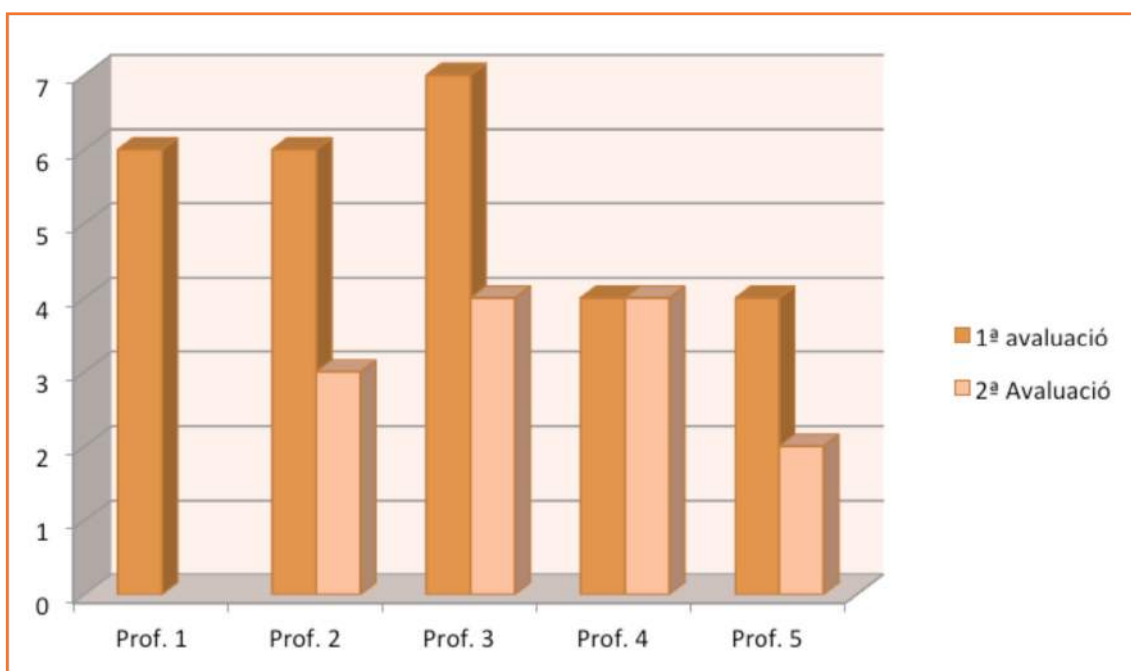
Malgrat les resistències, tots tres subgrups van complir els compromisos del coaching d'equip: assistència a les sessions i realització del treball individual necessari per arribar als acords de millora personals.

7.2. El seguiment i avaluació dels acords de millora

Tot i que es van passar les primeres entrevistes d'avaluació a tots els professionals de l'equip (inclòs el personal substituït i el que es va reincorporar al final del procés de coaching), en el gràfic comparatiu de la Fig. 1 només s'han inclòs els resultats dels professionals que van participar en el procés complet.

Tal i com podem veure il·lustrat en la gràfica següent, l'eix vertical del gràfic reflecteix el nombre de competències a millorar que es van acordar a la primera i segona entrevista d'avaluació entre els professionals i la direcció del centre. L'eix horitzontal fa referència als professionals que van participar en tot el procés.

Fig. 1: Resultats de les dues avaluacions.

Professional 1: En la primera avaluació es va acordar millorar 6 competències (3 relacionades amb l'atenció a persones amb discapacitat i 3 amb el treball en equip). En l'entrevista de seguiment, al cap de 6 mesos, aquest professional manifestava haver assolit tots els objectius que depenien exclusivament d'ell. Va remarcar que s'havia hagut d'esforçar molt, sobretot en relació al treball en equip i que, de moment, creia que no es podia comprometre a millorar nous aspectes. Percebia que estava en la bona línia de treball i que aleshores el que calia era mantenir-la.

Professional 2: Inicialment hi havia 6 competències a millorar (4 relacionades amb l'atenció de les persones ateses i 2 amb el treball en equip). Al cap de 6 mesos aquest professional havia millorat en totes les competències que es va comprometre a treballar. A la segona avaluació es va comprometre a millorar aspectes relacionats amb l'observació, l'execució i del treball en equip reduint a la meitat el nombre d'objectius específics.

Professional 3: Va iniciar la primera avaluació amb acords de millora en 7 competències (4 relacionades amb les persones ateses i 3 amb el treball en equip). Al cap de 6 mesos també s'observa millora en totes les competències però es valora continuar amb el treball de millora en 4 d'elles. Va aconseguir reduir a la meitat el nombre d'objectius específics.

Professional 4: Inicia l'avaluació amb 4 competències a millorar (2 relacionades amb l'atenció a les persones ateses i 2 amb el treball en equip). Tot i que s'observa una millora significativa en totes les competències, aquest professional acorda comprometre's en 3 però n'afegeix una de nova a millorar. El gràfic es podria mal interpretar sense tenir en compte aquesta darrera informació.

Professional 5: Els 4 objectius generals a millorar d'aquest professional en la primera avaluació estaven relacionats amb el treball en equip. Al cap de 6 mesos es conclou que hi ha hagut millores en tots 4 objectius però que caldria continuar millorant-ne 2.

En les entrevistes d'avaluació realitzades al cap de sis mesos els professionals van manifestar:

- Que part de la seva millora competencial era a causa de la millora de la resta de l'equip.
- Que havia augmentat l'ajuda mútua entre professionals en moments quotidians i rutinaris.

- Que hi havia més predisposició per treballar amb tothom per part de tots.
- Que hi havia millor ambient de treball i se sentien més a gust.
- Que alguns dels objectius proposats a la primera entrevista d'avaluació, al cap de 6 mesos ja havien perdut importància perquè estaven molt lligats a la situació inicial.
- Alguns professionals donaven molta importància al procés de coaching d'equip perquè els va servir per millorar la seva comunicació amb els companys.

8. Conclusions de l'experiència

Les conclusions que a continuació es descriuen, sorgeixen després d'analitzar les dades recollides, de les quals podem aportar les següents notes conclusives:

El treball en la intervenció directa vers les persones amb discapacitat intel·lectual ha evolucionat molt durant els últims anys, fet que ha millorat la seva qualitat de vida i la de les seves famílies. Ara és moment de prestar atenció també a les dificultats que presenten els professionals que apliquen els models d'intervenció directa cada dia, des dels seus llocs de feina. El treball amb persones i per a persones és doblement complicat i els professionals necessiten espais de formació per prevenir l'estrès inherent a les característiques del seu lloc de treball.

Com a aspectes claus que han permès el bon funcionament de l'experiència al centre podem destacar-ne principalment dos. En primer lloc, la implicació de la figura del director del PMSAPM durant el procés, aspecte que ha clarificat l'organigrama de l'entitat, ha donat confiança i suport a la direcció del centre i ha estat fonamental per tal que els professionals milloressin en el treball vers les persones ateses i com a membres de l'equip. L'equip necessitava saber qui i perquè els demanava l'esforç, com a motor en el seu procés de millora.

La dedicació per part del personal d'atenció directa ha consistit en l'assistència a les sessions de coaching i a pensar i escriure sobre els compromisos personals de millora. La seva participació continua en entrevistes d'autoavaluació ha fet que aquests professionals s'impliquin i reflexionin més pel que fa a la pràctica professional. La dedicació prestada per la direcció del centre ha estat gairebé exclusiva a causa de la necessitat d'elaborar tot el material a treballar. Considerem que l'esforç ha valgut la pena vist el grau de col·laboració que hi ha actualment entre els companys i el grau d'execució de les feines previstes.

El procés de consultoria i coaching realitzat ha estat útil perquè s'han aconseguit els objectius inicials. Els equips que treballen per a persones, necessiten tècniques de suport (per exemple coaching) per millorar l'eficàcia de la tasca i de les relacions. Cada equip és un món i segueix un procés de maduració diferent. L'equip de Can Serra necessitava fixar les regles de joc: saber quina missió li encarregava el PMSAPM i les característiques bàsiques del lloc de treball de cada professional. La feina feta en aquest procés de consultoria i coaching s'ha ajustat al moment en que es trobava l'equip i la seva relació amb el PMSA-PM. No obstant, els aspectes més genèrics del procediment poden ser útils a altres equips.

Tot i que l'ambient de treball del Centre Ocupacional ha millorat significativament, és necessari seguir treballant per a oferir més formació continua al personal del centre.

Com a noves línies de treball proposem:

1. Normalitzar les sessions de formació en l'equip del Centre Ocupacional
2. Rebre formació sobre temes transversals dels llocs de treball del centre
3. Fer algunes sessions de dinàmica de grups amb una seqüència semestral

Pau Gabarrella [5] afirma que *“l'estrès no es deriva quasi mai dels fets quotidians que vivim dia a dia mentre perseguim els nostres objectius a la feina, sinó de les creences irracionals que les persones elaborem respecte aquests fets”*(...) *“Els pensaments i creences irracionals són molt pesats, automàtics i moltes vegades poc visibles a primera vista i ens sentim impel·lits una i altra vegada a pensar i actuar d'acord aquests patrons irracionals”*(...) *“Necessitem un coach/terapeuta per entrenar-nos en les estratègies de canvi”*(...) *“Després és esforç constant, dia rere dia, situació a situació, per fer-nos cada cop més hàbils i més competents!”*

9. Bibliografia

- Barton, L. (Comp.) (1998). *Discapacidad y Sociedad*. Madrid: Ed. Morata.
- Bunk, G. P. (1994). La transmisión de competencias en la formación y perfeccionamiento profesionales de la RFA. *Revista Europea de Formación Profesional*, 1, 8-14.
- Cardon, A. (2003): *Coaching d'equips*. Gestion 2000. Barcelona

- Descy, P. & Tessaring, M. (2002). *Formar y aprender para la competencia profesional. Segundo Informe de la Investigación sobre formación profesional en Europa: Resumen ejecutivo*. Luxemburgo: Cedefop, EUR-OP.
- Fernández, J. (2010): “La supervisió en la formació dels treballadors socials en el marc de l’Espai Europeu d’Educació Superior”, En Revista de Treball Social, n. 189, Abril, pp. 20- 31.
- Fernández, J. (1997): *La supervisión en el Trabajo Social*. Barcelona : Ed. Paidós Ibérica
- Foucault, M. (1961). *Historia de la locura en la época clásica*. Madrid: Fondo de Cultura Económica.
- Guim, O. (2012). *Centro Ocupacional para personas con discapacidad intelectual*. Document en línia: http://sid.usal.es/idocs/F8/FDO18263/premio_centros_ocupacionales.pdf
- Hahn, (1998). “Política de la identidad”. A L. Barton (ed.), *Discapacidad y Sociedad* (pp. 23). Madrid: Morata.
- Jurado, P. (2006). Análisis de necesidades formativas de los profesionales de centros ocupacionales y centros especiales de trabajo en Cataluña. *Educar*, 38, 81-103.
- Kämäräinen, P. (2002). Rethinking key qualifications: towards a new framework. A P. Kämäräinen, G. Attwell & A. Brown (eds.), *Transformation of learning in education and training: Key qualifications revisited* (pp. 39-52). Luxembourg: Cedefop, EUR-OP.
- Le Boterf, G. (1998). *L’ingénierie des compétences*. Paris: Éditions d’Organisation.
- Observatorio para la Calidad de la Formación en Salud (Consejería de Salud Junta de Andalucía) (2012): Recomendaciones elaboradas para realizar *la entrevista para el desarrollo profesional* www.slideshare.net/observatorioformacion/entrevista-para-el-desarrollo-profesional-recomendaciones-para-responsables-de-unidad
- Mertens, L. (1996). *Competencia laboral: sistemas, surgimiento y modelos*. Montevideo: Cinterfor.
- Mitra, S. (2005). *Disability and social safety nets in developing countries*. Washington: World Bank.
- Nizet, J. y Rigaux, N. (2006). *La sociología de Erving Goffman*. Barcelona: Melusina. Colección Circular.
- Oliver, M. (1998). “¿Una sociología de la discapacidad o una sociología discapacitada?”. A L. Barton (ed.), *Discapacidad y Sociedad* (pp. 34-58). Madrid: Ed. Morata.
- Olmos, P. (2009). *Empleabilidad y adaptabilidad de los jóvenes con inteligencia límite y sus procesos de integración laboral: hacia un modelo de formación y de orientación para su inserción en el mundo del trabajo* (Tesina. Departament Pedagogia Aplicada. Universitat Autònoma de Barcelona). Recurs electrònic: <http://hdl.handle.net/2072/41959>

- Olmos, P. (2011). *Orientación y formación para la integración laboral del colectivo Jóvenes Vulnerables: la inserción laboral mediante estrategias de empleabilidad* (tesis doctoral); co-dirigida por: Pedro Jurado de los Santos, Òscar Mas Torelló. Departament de Pedagogia Aplicada. UAB. ISBN: 9788469400000. Disponible a: <http://www.tdx.cat/handle/10803/51432>
- Shakespeare, T. (1993). Disabled people's self-organization, a new social movement. *Disability, Handicap and Society*, 8 (3), 249-264.
- Schalock, R. (2001). Conducta adaptativa, competencia personal y calidad de vida. *Siglo Cero*, 32 (2), 17-27.
- Schalock, R. (2009). "La Nueva Definición de Discapacidad Intelectual, los Apoyos Individuales y los Resultados Personales". A M. A. Verdugo, T. Nieto, B. Jordán de Urries & M. Crespo, *Mejorando Resultados Personales para una Vida de Calidad* (pp. 69-88). Salamanca: Amarú Ediciones.
- Tajfel, H. (1975). "La categorización social". A S. Moscovici, *Introducción a la psicología social* (pp. 349-387). Barcelona: Planeta.
- Tejada, J. (2009). "La organización y la evaluación del aprendizaje en el prácticum: líneas programáticas de actuación". A I. Rodríguez (Coord.), *Estrategias de Innovación en el nuevo proceso de evaluación del aprendizaje* (pp. 133-159). Valladolid: Servicio Publicaciones Universidad Europea Miguel de Cervantes.
- Zabala, A. & Arnau, L. (2008). *11 ideas clave. Cómo aprender y enseñar competencias*. Barcelona: Graó.

ANNEX 1

Guio per a les entrevistes individuals exploratòries

---

1. Del grup de persones de l'STO

- Et trobes a gust treballant amb l'STO?
- Portes molts anys treballant amb el grup que necessita més suport. Creus que és saludable?
- Tens present la importància de les relacions amb companys d'altres grups quan treballes amb els teus usuaris?
- Dels dos grans blocs que treballes amb el teu grup, l'ocupacional i l'ajustament personal i social, en quina proporció hi intervens? Quina creus que és la millor aportació per part teva al grup?

2. Creus que podries millorar algun aspecte de la teva intervenció?

3. Tindries alguna preferència en cas de canvi de grup? Perquè? Creus que en un soi no hi ha reptes?

4. De l'ocupacional

- En què creus que consisteix la tasca o les tasques ocupacionals de l'STO?
- En quines creus que hi intervens més?
- En quines menys?
- Com és la teva relació amb l'auxiliar?
- Com és la teva relació amb la monitora del grup 2?
- Com és la teva relació amb el monitor del soi ?
- Com creus que és la teva relació amb els monitor del tallers?

5. De l'ajustament personal i social

- En què creus que consisteix la teva intervenció dins d'aquesta àrea?
- En quins aspectes creus que intervens més?
- En quins menys?
- Com enfoques la teva intervenció en musicoteràpia?

6. De la institució

- Coneixes, tens en compte i respectes el reglament de règim intern de l'STO?
- Coneixes i tens en compte el programa general de rehabilitació 2011?
- Coneixes, tens en compte i executes els psi dels teus usuaris?
- Coneixes, tens en compte i executes l'horari d'activitats del teu grup?
- Tens un paper actiu i constructiu pel que fa a aquests documents?
- Informes al teu superior abans de fer algun canvi en la teva intervenció diària?
- Informes els teus usuaris abans de fer algun canvi en la teva intervenció diària?

7. De l'equip professional

- Quins creus que són els punts forts del teu equip?
- Quins creus que són els punts febles del teu equip?
- Creus que et costa avantposar la teva professionalitat a les relacions afectives amb els companys?
- De quina manera cooperes amb l'equip?
- Creus que et costa assumir decisions de l'equip que han estat debatudes tot i que no les comparteixis?
- Creus que les teves activitats extralaborals afecten en el dia a dia?

8. De la monitora de l'STO i companya d'equip

- Quins creus que són els teus punts forts com a monitora?
- Quins creus que són els teus punts febles com a monitora?
- Quins creus que són els teus punts forts com a companya d'equip?
- Quins creus que són els teus punts febles com a companya d'equip?

Pedagogia i Treball Social

Revista de Ciències Socials Aplicades

Edita: Universitat de Girona

Disseny i maquetació: info@clam.cat · 647 42 77 32

Dipòsit Legal: GI.904-2010

ISSN: 2013-9063

Pedagogia i Treball Social

Revista de Ciències Socials Aplicades

Dipòsit Legal: GI.904-2010
ISSN: 2013-9063

Universitat
de Girona

Fàbregues, N. (2015)

"La dimensió corporal en l'educació social. Reflexions pedagògiques sobre la formació corporal dels educadors socials"

Pedagogia i Treball Social. Revista de Ciències Socials Aplicades
Núm. 7: 30-50

La dimensió corporal en l'educació social. Reflexions pedagògiques sobre la formació corporal dels educadors socials²

Neus Fàbregues¹

Resum

Aquest article vol contribuir a situar la dimensió corporal dins de les competències de l'educació social, entenent que la tasca més important de l'educació és la d'acompanyar el subjecte a construir-se com a ciutadà de ple dret. En el camí fet d'aprenent d'educadora vaig observar el malestar i el patiment que genera la manca de motivació dels subjectes, i les marques corporals que resten en els cossos vulnerables. Motiu pel qual cerco una aproximació vers una teoria de l'educació corporal, que ens porti des de l'observació de com habitem el nostre cos nous espais pedagògics per què el subjecte desenvolupi experiència corporal des del seu sentir. S'incorpori en la pràctica educativa el coneixement adquirit des de la pròpia experiència per permetre al subjecte equivocar-se per generar noves perspectives i fer-se subjecte actiu. El cos viscut i sentit com a eix vertebrador per entendre que la vida cal viure-la amb primera

---

1. ??

2. Entesa des de la seva presència i des de la intersubjectivitat

persona a través de les experiències pròpies i seguir interpel·lant-se entenen que la dimensió corporal és una acció en moviment i aquesta possibilita canvi o una nova posició que permet prendre un altre camí.

Paraules clau: *cos, dimensió corporal, educació social, hermenèutica, pedagogia, consciència corporal, experiència viscuda, espais d'oportunitat.*

Resumen

Este artículo quiere contribuir a situar la dimensión corporal dentro de las competencias de la educación social, entendiendo que la labor más importante de la educación es la de acompañar al sujeto a construirse como ciudadano de pleno derecho. En el camino de aprendizaje de educación observé el malestar y el sufrimiento que genera la falta de motivación de los sujetos, y las marcas corporales que residen en los cuerpos vulnerables. Motivo por el cual exploro una aproximación a una teoría de la educación corporal a partir de como podemos habitar nuestro cuerpo, y sobre como podemos generar nuevos espacios pedagógicos para que el sujeto desarrolle experiencia desde su sentir. Este conocimiento adquirido incorporarlo en la practica educativa, posibilitando espacios que permitan al sujeto equivocarse para generar nuevas perspectivas para que el sujeto sea activo. Y así interpelarse de nuevo entendiendo que la dimensión corporal es una acción en movimiento y este hace posible cambios y nuevos caminos de construcción.

Palabras clave: *cuerpo, dimensión corporal, educación social, hermenéutica, pedagogía, consciencia corporal, experiencia vivida, espacio de oportunidad.*

Abstract

It is the aim of this article to contribute to setting a place for the bodily dimension in social education competencies, based on the understanding that the most important task of social education is to guide the individuals in their process of becoming full citizen. Throughout my career as a trainee social educator I could observe the unrest and suffering

caused by the lack of motivation of individuals, as well as the body wounds that remain on vulnerable bodies.

This is the reason why I tried to inquire an approach to a theory of body education, from the way in which we can dwell our bodies and how we can create spaces for the individual to develop experience. This approach should to share education practice with the knowledge acquire through the subject's personal experience to allow the last one commit mistakes so that the individual can to come up with new outlooks and assume an active role.

From the body, experienced as the backbone, we reach the final argument of this work: We need to live life in first person, through our own experiences, in order to be able to offer another person the necessary space for mistakes and new perspectives to become an active individual.

Key words: *body, bodily dimension, social education, hermeneutics, pedagogy, body awareness, life experience, space for opportunities,*

1. Introducció

L'educació social és la pràctica educativa d'acompanyar a l'altre amb la finalitat de fer-se amo de si mateix, de poder arribar a controlar la pròpia vida. L'educador social abans que professional és persona i com a persona també és cos, és el seu propi cos. Un cos que permet sentir, percebre les mirades de l'altre com seves per acceptar-les. Una mirada i una cultura que s'habita i es construeix en relació a les interaccions i accions que la societat li ofereix. Esdevé un cos amb significat que amb l'ajuda de l'hermenèutica pedagògica pot interpretar les seves experiències com una vàlua per les interaccions socials i simbòliques en el procés de construcció del subjecte com a ciutadà de ple dret, pel fet inherent de ser persona. Parlem d'un cos simbòlic perquè representa i connota d'acord amb el context en què se situa. Des que naixem fins a la mort som cos, vivim un procés de vida ple de canvis, però sempre i en tot moment vinculat al nostre cos.

2. La construcció del cos en la formació de professionals de l'educació social

L'educació corporal apareix de forma transversal com a vincle entre la pedagogia corporal i l'educació social. Des de diferents disciplines entenem el terme cos com el pol simbòlic que organitza, articula i interpreta, més enllà de les simples evidències físiques, el cos parla, sent, percep. La presència del cos agafa valor com a punt de referència i és des de l'experiència corporal de les persones, que els cossos es perceben segons les seves formes culturals acceptades. I serà en cada cultura on la persona prendrà un significat diferent, tot i que partim de la mateixa estructura d'ésser humà i els fets culturals donen valors canviants segons el context i l'època. És així que el cos passa a construir-se a si mateix com a indicador de la identitat, de la classe social i del context geogràfic en què ens situa la vida. L'educació corporal com a pràctica i la pedagogia social com a disciplina que exerceix de plataforma per poder situar-la en una posició teòrica a partir de les experiències que poden esdevenir educatives. Per tan, l'educació corporal esdevé una eina per fer-nos persones més autònomes i interdependents.

Seguint el fil exposat, entenem que les experiències puguin esdevenir educatives, especialment si tenim en compte que en les pràctiques educatives en dinàmiques grupals (quan es parla de la comunicació de grup) es fa referència a l'anàlisi interpersonal

del procés comunicatiu que té present la comunicació no verbal. Una comunicació on es contempla el context corporal, la proximitat, l'orientació, l'aparença, l'expressió facial, els moviments del cap, la mirada i altres aspectes com la veu, el to, el volum, els silencis... Totes i cadascuna de les referències de la comunicació no verbal tenen un significat per a la interacció dels cossos i són manifestacions motrius que condueixin a la interacció amb el locutor i en què cal tenir en consideració la diferència entre cultures.

Una comunicació corporal que en els inicis d'aquest segle XXI encara sovint és tabú i que arrosseguem l'arrel de la pedagogia cristiana que cerca de forma apassionada la veritat absoluta en Déu i la seva influència en la proposta pedagògica -filosòfica que féu Agustí d'Hipona- ha marcat la història de l'educació corporal. La influència cristiana ha obviat sempre la part més carnal de la persona i ha oblidat el coneixement del propi cos i consegüentment la de l'altre. Ens trobem amb una fal·làcia teològica ja que les creences religioses es colen en el camp de l'enteniment i pretenen ser un argument per entendre alguna cosa, des d'un monisme moral.

Segons Nuñez veiem la preeminència de dos models d'acció que tenen abast i naturalesa diferent, el model neohigienista i el model crític. El primer, segueix la visió científicotècnica en què el professional actua de forma jeràrquica, amb circuits prefixats de control social i es classifica el subjecte segons la intervenció que es fa. Obvia l'educació corporal ja que es regeix per unes normes estrictes i encorsetades que no permeten el sentir corporal ni de l'agent ni del subjecte de l'educació. El segon, entès com a model que reflexiona sobre la pràctica educativa, cercant altres mirades defugint de veritats absolutes, de protocols establerts, i posant els conflictes que pot presentar la seva intervenció a sobre la taula de treball per cercar solucions amb tots els professionals i el propi subjecte conjuntament per així, posar el subjecte en un lloc on pugui prendre decisions. Entenent que l'educació corporal és una eina per fer-nos persones més autònomes, "la presència corporal activa del subjecte pedagògic serà necessària per possibilitar els aprenentatges, ja que s'executen a través dels sentits" Planella (2004:38).

Per una banda, traves de la narrativa escrita de diferents professionals podem fer lectures i re-lectures per preguntar-nos com l'altre ha resolt els conflictes i com han cercat nous espais per desenvolupar les pròpies experiències des de l'educació corporal. Des del punt de vista teòric poder entendre la corporeïtat tal i com la descriu Bordieu com una

pràctica de les regularitats quotidianes que s'aprenen i s'executen per contacte pràctic, corporal, no intel·lectual i que anomena *habitus*, l'entén com una estructura que vertebrava allò quotidià i que es manté. En el mateix sentit Gurdjieff en *Vidas y enseñanzas* clarifica que el fet quotidià és aquell que es fa amb intenció i que quan hi ha una acció amb intenció és desperta la possibilitat per sorgir alguna experiència i d'aquí poden sorgir canvis.

Per altra banda, endinsar-nos en els relats de vida ens permet conèixer experiències de l'altre, en la pràctica educativa veiem com el cos apunta cap una nova dimensió, i aquesta parteix de l'experiència del propi subjecte en relació amb el seu cos i el seu sentir. L'apropament entre l'educació i la corporeïtat es fa des de la dimensió simbòlica per no caure en una simplificació objectivada on pugui aparèixer la manipulació del cos del subjecte. El cos és receptor per copsar tot allò que ens passa, que ens succeeix, el que ens arriba. La dimensió corporal entén l'experiència del propi subjecte en relació amb el seu cos i en relació amb el món que l'envolta, “que la experiencia es lo que nos pasa, o lo que nos acontece, o lo que nos llega. No lo que pasa, o lo que acontece, o lo que llega, sino lo que nos pasa, o nos acontece, o nos llega” (Larrosa 1996).

Fer polítiques socials des de la normativa vigent i tenir en compte els manuals de bones pràctiques permet centrar-nos a la planificació centrada a la persona vers un acompanyament i suport que porti a la persona a una vida d'autodeterminació i amb un vincle amb l'altre d'interdependència. Ara bé, per poder mesurar una vida plena de les persones, s'empren indicadors protocol·laris per cada una de les dimensions de la persona: benestar emocional, relacions interpersonals, benestar material, desenvolupament personal, benestar físic, autodeterminació, inclusió social i dret. Totes elles importants per poder acostar-nos a la persona en el seu acompanyament, no es suficient oferir recursos cal tenir present si els recursos són els que ella necessita, aquesta és la qüestió per desenvolupar-se com a persona i valorar com ho viu.

3. Vers una teoria de l'educació corporal.

La pedagogia corporal defineix l'educació corporal com: “la educación corporal como un saber de nosotros mismos [...] el cuerpo es el lugar de la existencia [...] es nuestro cuerpo el que piensa y el que siente. La educación corporal propone un modo de aprender que el

pensamiento hace al hombre “libre”, curioso, combate el resentimiento, la estupidez y la imbecilidad, potencia el arte de la crítica, hace que el hombre sea capaz de actuar moralmente y capaz de reflexionar sobre las propias acciones. La educación corporal está proponiendo educar para pensar, está proponiendo educar para sentir” Gallo (2011).

“...la voluntad de ser más de lo que se es, es promover, realizar, reforzar el ideal personal, la independencia, el sentido de la responsabilidad se ocupa de hacerle una crítica a la negligencia que ha operado, en terminos pedagogicos, al olvido e indiferencia, por parte de la escuela, de los orígenes del valor que los educandos le dan al cuerpo, el hombre se constituye como tal a partir de sus experiencias y éstas residen en su cuerpo” Garcia (2011).

Aquestes propostes pedagògiques de definició de l'educació corporal proposen un camí cap a descobrir el propi sentir i a partir d'aquest fer reflexions que puguin obrir noves vies de pensament com propostes de projecció per anar més lluny i per tant veure nous horitzons “educar en una visió global/integral del cos/ànima és educar la respiració i educar el cos viscut” Planella (2003:73).

Si el cos està impregnat d'història i se li han assignat uns valors que han frenat o estimulat experiències dins del marc educatiu i el sistema educatiu no ha tingut en compte l'educació corporal en el seu currículum per aconseguir les competències bàsiques de forma transversal, vol dir que resta camí en aquest sentit “jo no segueixo el vostre camí, menyspreadors del cos! No sou per a mi cap pont cap al superhome!” (Nietzsche 1994:43). Per tant, l'experiència com a camí, no s'acaba, necessitem obrir nous espais perquè succeeixin noves experiències successivament, no podem viure i narrar eternament allò que ens ha passat, ja que no podríem seguir la nostra construcció com a persones, “de lo que se trata es de que el hombre acceda él mismo a su morada” (Gadamer 2000:21).

Arribats aquest punt, l'educació corporal com a pràctica educativa es va conformant a partir de les aportacions de les vivències dels seus professionals, de les reflexions, qüestions i de les problemàtiques que apareixen en la pràctica educativa per a respondre des de diferents disciplines “los problemas que van surgiendo en la práctica se han de poder resolver desde la revisión teórica” (Norai 2007:17). L'acció i la pràctica educativa són essencialment un procés comunicatiu, i la comunicació l'exercim de forma global amb totes les dimensions del cos. Com que les percepcions personals sorgeixen d'un sentiment que

ha despertat una emoció i els sentiments ens porten a viure emocionalment les problemàtiques sense haver-nos aturat a pensar en la reacció que tenim o si la nostra forma d'actuar és la més adequada. La persona que necessita ajuda després de percebre la seva realitat, sent i llegeix emocionalment els problemes que li dificulten una vivència objectiva que acompanya una emoció. S'arriba a un coneixement sensitiu i sensorial a través dels sentits i el cos pren forma a través del llenguatge corporal i aquest cal escoltar-lo com a professional per poder atendre a l'altre.

La pedagogia nòmada sorgeix d'un pensament post modern, que Deleuze, Garcia i Planella empen en el sentit d'un conjunt de sabers que privilegia el fer de la vida de les persones d'una forma singular i que apareix en allò quotidià, no es repetible per la seva particularitat. El nomadisme pedagògic s'entén com l'acció que succeeix *in itinere* i a l'aire lliure, Garcia (2013:210) per tant entén l'educació corporal com aquella que dona eines per afrontar el moviment que ens ofereix la vida el que compta és el camí i tots els seus punts d'encontre.

4. Com habitem el nostre cos?

Heidegger entén l'habitar el cos com una forma de tenir cura de si mateix, dels altres i del seu entorn, en aquest espai d'entorn és on podem relacionar-nos per construir-nos en la mesura en què ens preguntem, pensem i reflexionem. En cada etapa de vida i en tot el procés de viure som persones amb el mateix grau d'importància i amb els mateixos drets que ens atorga el fet d'existir. Ara bé, cal tenir present que venim d'una manera de fer on el coneixement com a tal, semblava que s'adquiria per sempre; però, no es així, per molts motius. Per una banda, l'aprenentatge cal renovar-lo al llarg de la vida, les situacions laborals i familiars són variants i variables. Per altra banda, per desenvolupar-nos com a persones dins de la societat cal fer un aprenentatge que té a veure amb l'exercir les nostres llibertats com un deure per a defensar el dret que tenim com a ciutadans, i saber que són lluites que es guanyen cada dia, amb la participació que fem dels nostres drets al llarg de la vida i dels deures que comporta viure amb comunitat per participar de forma activa a les associacions que són més properes.

Ens habitem des de la vivència i des de l'experiència pren memòria corporal i s'enregistra en el nostre cos. En l'educació corporal parlem de conceptes mòbils i és per aquest motiu que es fa difícil poder descriure la pròpia naturalesa i el seu moviment que oscil·la entre dos pols per trobar l'equilibri, que per a Nietzsche es troba entre Apol·lo i Dionís. A partir del llenguatge universal que esmenta i a través de l'art podem habitar-nos cercant el caminar propi, la música interior, la dansa única i personal, una forma holística i global d'habitar-se com a persona. Tot i que Nietzsche emprà la dansa en un sentit simbòlic podem entendre que vol donar-li valor al cos, ja que possibilita anar una mica més enllà de la seva projecció. Al cos en moviment li passa el mateix que es descriu en la música, es necessiten els dos pols, la nota i el silenci, perquè soni, o bé perquè hi hagi llenguatge corporal en la màxima expressió de la representació del desig i les ganes de viure cal posar accent en les formes del moviment trencant en direccions oposades. Per descriure el sentit de la direcció oposada ens serveix l'exemple de la bellesa en la dansa, aquesta sorgeix quan el moviment brolla del desig de moure's i de la contenció del propi moviment en el mateix punt.

Amb l'associació FVI *Foro de vida independiente*, han aconseguit que la discapacitat passi a ser entesa d'una altra forma partint d'una nova forma de parlar. La diversitat funcional, que veu una nova mirada del cos: per alliberar-nos de les barreres arquitectòniques, socials, culturals i econòmiques bàsiques cal superar des del saber, de l'experiència, del dubte, la interrogació i la contradicció les barreres psicològiques que té la societat en general. Ells propugnen un model d'acompanyament en els processos de creixement i de recerca d'autonomia tenint en compte els subjectes i les seves vivències per tal d'incorporar-les a la consciència de la persona. A mesura que anem canviant el nostre imaginari, format per allò que podem pensar, sentir i viure, contribuirem a la transformació personal i social de la mirada de l'educació corporal com quelcom holístic.

El cos l'hem d'entendre de forma holística per poder-nos habitar podem arribar a la consciència corporal des de les diverses tècniques, mètodes i pràctiques que permeten despertar els sentits i connectar amb el plaer de viure. Els valors per aprendre'ls s'han de viure i entendre que l'aprenentatge no té una única direcció és un intercanvi, estem dins d'un triangle que ens anem nodrint, s'aprèn de tothom. A la consciència corporal no s'hi arriba amb discursos, sinó amb vivències. No es tracta ni una teràpia, ni una programació d'exercicis sinó que és un procés cap al coneixement d'un mateix, dels altres i de la relació amb l'entorn. “ No consiste en la adquisición de habilidades, sinó en la libertad para

explorar sensitivamente y en aprender de esta exploración” Brooks (1992: 23). L’educació corporal és un acte reflexiu sobre nosaltres mateixos i cal situar-nos dins la persona amb un esperit lliure. El cos parla amb símptomes i aquests ens són un llenguatge corporal que ens permet desxifrar què li passa quan ens coneixem. Les marques corporals queden com a tals, han estat fruit de reaccions de defensa. El fet que hi hagi escurçaments musculars modifica les formes i les funcions corporals, consegüentment també els sentiments i els pensaments elaborats. Si entenem que el cos es construeix pel que significa, aleshores per poder esborrar les marques corporals en el cos cal reestructurar mecanismes de defensa humans que actuen inconscientment bloquejant la percepció de la realitat quan aquesta la percebem com a conflictiva o desconeixem eines per encarar-nos-hi.

La persona com a professional i/o subjecte ha de passar per un procés personal d’experiència, d’improvisació, de creixement ja que cal entendre que els mètodes només poden ser transmesos de mestre a alumne; tanmateix, la tècnica és un conjunt de protocols i normes que es van reproduint per aconseguir un resultat perfecte, però, no deixen viure l’experiència en primera persona i acaben per ser una activitat que expulsa el sentiment particular de creativitat.

En la pràctica educativa d’acompanyar a persones amb patiment mental, hem vist que una persona que no disposa de llibertat positiva per construir-se com a tal, només és allò que els altres volen d’ella, la seva vida és buida, és una vida deshabitada sense sentit per ella mateixa, se l’obliga a realitzar rutines sense comptar amb les seves sinèrgies ni ritme propi, per tant el subjecte perd la seva forma. Hidalgo & Caparros entenen que l’expressió corporal en les persones amb patiment mental, mal anomenada salut o malaltia mental, és una pràctica que a partir de la pròpia conducta i de la seva imatge ens permet aprofundir i prendre consciència de si mateix com a ésser íntegre, capaç de sentir, pensar, expressar, de compartir i comunicar-nos amb els altres. I permet entendre millor les vivències que ens són transmeses per persones amb patiment mental, les quals són una eina per al reconeixement, el retorn tònic, verbal i simbòlic del llenguatge corporal que estructurin continguts en un espai i un temps que permeten caminar a dins i a fora d’aquest patiment i la dimensió corporal és un camí d’experiència en el propi sentir.

Des dels sabers profans posem a l’abast la mirada de l’experiència del subjecte en la mateixa línia que els altres sabers, com una forma per trobar l’encaix necessari per avançar i

qüestionar-nos les mirades dominants dels professionals. Un cossos deshabitats ocupats amb moltes activitats que no els permeten sentir-les com a experiències de vida, no tenen espai per l'error, ni per la interpel·lació, uns calendaris farcits per tal que no s'aturin per evitar-los un patiment inherent a la persona humana i a la possibilitat de viure en plenitud. Han sofert una pèrdua d'interès, d'absència de plaer, una actitud corporal no reactiva davant de les activitats de la vida, una mena d'anestèsia interna, una pàtina que separa el subjecte de la seves pròpies capacitats per reconèixer o reaccionar emocionalment davant els estímuls interns, una postura anhedonista, sorgida sovint d'un model neohigienista que tracta el subjecte amb un control químic com a forma de substitució dels antics psiquiàtrics.

La construcció social que fem com a persones ha d'estar fonamentada per la interdependència entre elles, ja que si no és així, pot ocórrer el mateix que a les persones institucionalitzades que estan sotmeses a unes normes marcades sense tenir en compte la llibertat del subjecte, per tant quan una persona depèn d'un acompanyant per desenvolupar-se en la seva vida, hem de tenir en compte totes les dimensions de la persona, per poder qüestionar-nos i poder anar més enllà i sortir dels binomis normalitat/anormalitat amb un cossos modelats. Des de l'educació corporal veiem com és el propi cos que es mostra i ensenya les accions que ha anat incorporant en el camí vital, per tant serà des del propi cos observarem cap on ens orienta ell i descobrirà altres vies per possibilitar sortir del binomi establert.

Si hem de tenir en compte totes les dimensions del cos, no podem obviar tanmateix la dimensió sexual de les persones institucionalitzades i de les persones dependents. Obviant l'esfera sexual, no poden desenvolupar els seus desitjos com a ciutadans de ple dret, la dimensió holística de la persona perd marge, dignitat i estima per a si mateixa, li estem marcant una diferència que l'exclou i no la capacitat inclusiva. És impossible poder parlar de la necessitat de l'altre, centrar-nos només en els aspectes protocol·laris i jurídics de les persones. És obvi, que hi ha contradiccions o omissions d'àmbits no desenvolupats i que només per mitjà de l'experiència podem habitar-nos amb dignitat.

En les pràctiques educatives quan parlem del subjecte pedagògic s'entén que la persona es redefineix pel que fa, pels valors i les relacions socials en què es troba compromès, i el subjecte passa a ser captador dels sabers corporals. La vida és un moviment constant i la dansa permet investigar el moviment corporal per entendre'n la lleugeresa i l'atreviment com un gran pas per a la vida. L'enfoc de la *Eutonia* va en el sentit que la persona s'atre-

veixi a ser reactiva, receptiva, disponible al medi exterior, a les situacions de la vida i a altres des de l'experiència i en l'observació, "es la pedagogía de exploración que permite a cada uno guiarse para que el reencuentro y la mejora de sus posibilidades de recuperación y de movimiento queden en sus manos" Deuliège (2002:11). Cal tenir en compte que aquest mètode de treball contempla el fet que tot el viscut corporalment queda calat o imprès en els músculs en forma de tensió. Només amb el treball amb presa de la consciència corporal podrem alliberar aquestes tensions, es tracta d'un treball de desenvolupament personal per contagiar el desig per aprendre i transformar-se. Ser conscient del present i del que fem, quan caminem o correm el nostre cos enregistra i ens situem en un espai, per mitjà de sensacions de les quals no som conscients. Un despertar corporal en què els moviments quotidians com asseure's, caminar, córrer, aixecar-se serveixin per observar les resistències que fa el cos com a reacció i que se sustenten en l'estructura corporal.

L'antroposofia, la ciència de l'esperit de la qual Steiner n'ha estat un dels precursors, entén que la persona neix amb la mateixa perfecció de què disposa la naturalesa, i per tant cerca l'equilibri dins de la perfecció. Considera que l'equilibri i el ritme són accessibles a la persona per naturalesa, i com a tal aquesta s'autoregula. En la pedagogia Waldorf, que es basa en l'antroposofia, els sabers pràctics i artístics formen part de les competències bàsiques i es coordinen amb allò quotidià, en un procés d'aprenentatge creatiu. L'eurítmia que presenta Steiner s'entén com una manifestació del moviment corporal que es fa visible amb els gestos bàsics de la condició humana només deixant expressar l'interior del que és l'expressió natural.

L'art del moviment, és a dir, la dansa i la música, són punts en comú entre Steiner i Nietzsche: ambdós s'endinsen en els clàssics grecs i en les seves representacions simbòliques a partir de l'expressió quotidiana. Per una banda, Steiner parla del poder de curació o autoregulació i que antigament des de la cultura oriental també es coneixen exercicis sagrats amb sons i mantras "el sonido de la "A" expresa asombro, admiración y disposición de recibir, se abren mucho las cuerdas vocales [...] se abren los brazos de forma angular cuando recibimos a una persona con alegría o admiramos algo con la boca abierta. [...], las metas pedagógicas anheladas se pueden conseguir más fácilmente de este modo" Horny (2009:26- 37).

Per altra banda, Nietzsche en el llibre *Axí parlà Zaratustra* a diferència d'Steiner que cerca la perfecció en la naturalesa, empra la narrativa amb la descripció d'un home

particular, que es supera a si mateix construint-se en totes les etapes de la vida, descriu els gestos d'un home conceptual que utilitza la dansa en aquest superar-se "Només en la dansa sé dir el símbol de les coses més altes: - i ara el meu símbol més alt roman no dit en els meus membres!" (Nietzsche 1994:106). El mètodes que serveixen per fer un treball de consciència corporal tenen l'enfocament posat en què la persona pugui desenvolupar-se des del seu ser, el seu sentir.

La dimensió corporal entesa com descobrir-se des de l'experiència del sentir corporal per fer camí de conèixer-se permet experimentar com respon el propi cos respon davant de quines possibilitats de moviment i d'expressió té. Ofereix la comprensió personal d'acceptació per tal que sorgeixi un canvi a partir de la pròpia consciència, es perd vulnerabilitat i es guanya presència, aleshores la dimensió corporal del coneixement dóna eines per gestionar les habilitats corporals que esdevenen socials pel que signifiquen i no es pot perdre de vista que són canviants.

5. L'educació corporal genera nous espais?

La pedagogia, la filosofia, la sociologia i l'antropologia entre d'altres disciplines ens ajuden a situar-nos en nous espais que s'ocupen, parlen i permeten que les coses i les accions educatives es manifestin per posar-los en l'àmbit pedagògic. El cos és vist com a espai de presència i de manifestació "el cuerpo es el altar en el que ponemos todo cuanto ofrendamos en cada momento pedagogico" (Toro 2005:87).

Per una banda, endinsar-se en noves formes dins la pràctica educativa per possibilitar espais per treballar des d'altres punts de vista on el subjecte pugui sentir el desig de canvi. Un desig entès com a font de contagi i com espai per a la vivència personal i única. En aquest sentit per entendre-ho ens ha ajudat conèixer l'experiència de l'associació *Transformas* que treballa l'expressió dins de l'art escènic. Dins d'aquesta associació trobem el grup de *Teatro Adentro* que possibilita a persones que es troben en institucions tancades durant un període de temps un espai de llibertat per poder passar per una experiència motivadora que pot portar aquest desig de canvi "la creatividad, de alguna manera, es una actitud de crear, de generar ideas y propiciar cambios [...] se caracteriza por espontaneidad y libertad en cualquiera de los códigos como ocurre en la plástica, la música, la danza y el teatro.

En este contexto la educación corporal en sí misma, desarrolla la actividad imaginativa, enriquece la creatividad y se caracteriza por esa capacidad de crear mundos fantásticos e íntimos, que son los propios sujetos, quien es generalmente el protagonista y dueño de sus impulsos de libertad en un marco sin límites ni restricciones” Blanco (2009:20).

Per altra banda, en pràctiques educatives efectuades en tractaments de deshabitació de tòxics l'educador ha de poder oferir anar més enllà i situar al subjecte en espais que possibilitin experiències des del sentir corporal i que puguin incorporar-les en el seu coneixement pràctic per prendre sinergies d'altres àmbits d'on venia. L'educador ha de possibilitar contextos on el subjecte de l'educació social pugui escollir dins d'un ventall d'opcions de participació en la vida en comunitat, amb altres mirades i pugui assumir les que consideri oportunes, amb el risc d'equivocar-se, com a persona que viu en llibertat i que pot prendre les seves decisions des d'un coneixement previ de la pròpia experiència.

Uns espais sense barreres subjectives, perquè les persones que tenen necessitat de l'altre en la seva trajectòria vital es puguin desenvolupar sense discriminació com a ciutadans de ple dret. Poder exercir el dret de ciutadà sense distinció és un exercici de participació. La presència corporal és la manifestació de llibertat de l'espai públic i on es manifesta la dignitat com a persona.

Si situem l'educació en la societat en xarxa com a nou espai per a la pràctica i formació educativa, cal redefinir-la i situar-la en el camí d'aprendre a través del saber forjat pel coneixement des del propi error, de la mateixa forma que hem de recuperar els espais públics com lloc d'encontre, d'implicació de la comunitat, de la ciutat i de l'aprenentatge al llarg de la vida. Una cerca d'espais lliures de circulació on es possibiliti l'intercanvi de coneixement per tal de significar una obertura de nous camins pedagògics per als professionals de la pràctica educativa que fem des de l'àmbit corporal.

L'espai públic entès com l'espai més proper de la comunitat, del barri i del col·lectiu més petit com a eix vertebrador del que passa en aquesta comunitat i que hauria de tenir incidència en l'entorn educatiu a l'hora d'emprar-lo com a bé pedagògic d'interès educatiu.

L'espai escènic que ofereix el teatre, és un espai possible per a la pedagogia corporal. En aquest sentit les percepcions i des de la visió sensoperceptiva, que redescobreix els sen-

tits com a informants externs interpretats pel cervell que processem de distintes formes segons ens arriben, el teatre és un espai amb significat, que permet descobrir-se.

El nostre cos es construeix també segons l'entorn geogràfic, les ideologies, la cultura, l'àmbit social, que ens marquen, ens homogeneïtzen perdent les particularitats i desperten la condescendència negativa, entesa com l'acomodar-se per agradar a l'altre. Endinsar-nos a cultures i altres formes de fer ens permet confrontar les interpretacions fetes des de les teories i les evidències empíriques i poder-ne extreure conclusions des de l'experiència viscuda. Aleshores s'inicia una teoria que posa les bases per a un canvi en el pensament dicotòmic de la nostra societat occidental pel que fa referència a la gènesi de les nostres identitats.

6. Discussió

En primer lloc, arribem a l'educació corporal des de la teoria del coneixement com eix vertebrador de la pedagogia que neix de la necessitat d'expressar de forma epistemològica la pràctica observada i interpretar-la des de l'hermenèutica. El cos, a través dels sentits, arriba a un coneixement sensitiu i sensorial prenent forma a través del llenguatge corporal i es manifesta amb el cos en moviment, és una acció d'atreviment en la cerca de noves formes per donar resposta a les necessitats de projectar-se com a persona. Un moviment corporal que ens permet altres mirades i sentits. Si tenim en compte que la persona és un tot global per si mateixa, hem de considerar que no podem obviar la dimensió corporal i més quan entenem que l'educació social és acompanyar el subjecte vers l'emancipació personal per portar una vida autodeterminada, encara que amb assistència personal, sempre en el sentit ètic de portar una vida plena amb accions i discursos que es fan des del cos "la cotidianidad no existe sin la presencia del cuerpo porque él hace parte de los lenguajes de significación social" Blanco (2009:17).

L'experimentació i el coneixement del saber corporal en la pràctica educativa ha de ser l'inici per forjar la pedagogia corporal. L'experiència com font de saber, en el camí de construir-se a través de les experiències, no pot ser delegada, estem abocats a viure-la, no podem excusar-nos en que algú ja ho ha viscut. Ens hem de cercar l'espai necessari perquè

sigui possible viure per si mateixos. Des del coneixement de l'experimentació arribem a l'autoconeixement en el camí de cercar-se com a ser i construir-se com a persona per possibilitar noves experiències des de l'educació corporal com un compendi de tot el que fa referència al saber des de l'experiència i en la seva capacitat de captar-lo per posar-ho en l'àmbit teòric. La dimensió corporal és una eina que ha estat segrestada i menystinguda donar-li valor i si situar-la al lloc que li correspon, com ho són la narrativa i les tecnologies, ens aporta i ens permet en les pràctiques quotidianes copsin el sentir i el pensar de l'altre. Saber què no és la panacea de l'educació però per això no cal obviar-la.

En segon lloc, incloure la dimensió corporal present en el procés d'aprenentatge com a educadors. Amb l'objectiu de conèixer mètodes de treball per arribar a la consciència corporal; per facilitar l'escolta, acceptar-se, per poder mostrar a l'altre, és a dir al subjecte, l'observació, el silenci i l'espera com llenguatges de valor en el diàleg corporal. Un diàleg necessari entre agent i subjecte per fer de les accions educatives actes reflexius, i entrar en el pensament com a acte per interpretar allò quotidià com un camí d'experiència i no com una màquina de consum d'activitats pensades sense la presència del subjecte.

Cal explorar la vivència per aprendre de les experiències viscudes com camí de la consciència corporal com part del procés d'aprenentatge. En aquest sentit com diu Garcia no podem obligar a caminar, però si que cada educador arribi a una consciència corporal vers la motivació com reflexió des del cos.

En tercer lloc, l'educació corporal genera nous espais pedagògics en els processos d'aprenentatges: L'espai escènic com nou espai pedagògic que dóna llibertat i que per mitjà d'experiències motivadores portin al subjecte el desig de canvi. Les arts del moviment donen un espai amb significat que permet descobrir-se “una búsqueda personal auténtica empieza cuando uno se da cuenta de que, no tiene más elección que entrar dentro de su redescubrimiento, paso a paso, sin aceptar nada como cierto hasta que se haya hecho en la propia experiencia de uno” Brook (2000:102).

L'espai públic com a espai educatiu per a situar-nos en el camí d'aprenentatge a través del saber forjat pel coneixement del propi error, de la manifestació i de la presència corporal de l'altre. L'espai corporal es construeix des de la cultura, des de l'entorn geogràfic construïnt ideologies que poden i possibilitem altres mirades que fugin del pensament dicotòmic i et-

nocèntric, ens sabem éssers socials i com a tals viure en espais de participació en la comunitat amb responsabilitat, emancipats i compromesos com a ciutadans de ple dret.

Seguir en el descobrir, redescobrir, interpretar, reinterpretar és un no parar que com el pas del temps, en l'educació social, no s'atura. Quan creiem que trobem la resposta i l'espai adequat, no ho podem donar per bo, cal reformular-ho d'una altra manera i seguir cercant en el camí de vida professional, des de l'experiència com a font de saber i en la formació continuada al llarg de la vida.

Per concloure, des de l'experiència sentida i com a reflexió personal, la dansa, la música o l'art permeten descobrir l'embriaguesa i la rauxa per atrevir-se a sentir i la formació continuada ajuda en la cerca de trobar la justa mesura, per entendre el propi relat de vida i construir-se com a persona.

7. Bibliografia

- Blanco, M.de J. (2009). "Enfoques teóricos sobre la expresión corporal como medio de formación y comunicación". *Horitz. pedagógico*. Vol.11. Nº 11. pág. 15-28 Iberoamericana: Institución Universitaria.
- Brook, Peter (2000). *Hilos del tiempo*. Ed. Siruela. Madrid.
- Brooks, C V.W. (1992). *Consciencia sensorial*. Barcelona: Ed. Obelisco.
- Canimas, J. (2011). *Ètica aplicada a l'educació social*. Barcelona: Editorial UOC, S.L.
- Duliège, D. (2011). *La eutonía. Gerda Alexander*. Madrid: Gaia ediciones.
- Equipo Norai (2007). *La inquietud al servicio de la educación*. Barcelona: Ed.Gedisa.
- Gadamer, H-G.(2000). *La educación es educarse*. Barcelona: Ed. Paidós Asterisco
- Gallo, L. E. (2007) *Apuntes hacia una educación corporal, más allá de la educación física*. Medellín: Ed. Funámbulos
- Gallo, L.E. (edit.) (2011). *Aproximaciones pedagógicas al estudio de la Educación Corporal*. Medellín: Funámbulos Editores.
- García, J. (2013). Caminar i pedagogia en la modernitat: una aproximació fenomenològica i hermenèutica. Tesis doctoral dirigida Dr. H. A. Salinas i Dr. C. Vilanou. [10/10/2013] pdf
- García, C. E. (2011). *Hermenéutica de la Educación Corporal*. Medellín: Ed. Funámbulos.

- Heidegger, M. (2004). Construir, habitar, pensar. Buenos Aires. [7/08/2013] <http://www.laeditorialvirtual.com.ar/page/heidegger/...>
- Hidalgo, M.; Caparrós, F.(2008). *Una mirada. Una sonrisa. Salud mental: trabajo corporal en el campo de la rehabilitación*. Barcelona: Autoedició mhidalgo@santpau.cat
- Horny, I. (2009). *Euritmia. El arte del movimiento curativo*. Buenos Aires: Ed. Antroposófica.
- Miller, J. (2007). *A Escuta do corpo. Sistematizaçào da tècnica Klaus Vianna*. Saõ Paulo: Ed. Summus.
- Maños, Q. (2012) *Atenció i suport social. El camí de la intervenció a l'acompanyament*. Barcelona: Ed. UOC.
- Montagu, A. (2004). *El tacto. La importancia de la piel en las relaciones humanas*. Barcelona: Ed. Paidós.
- Moyano, S.; Planella, J. (2012). *Anàlisi de la pràctica educativa. Pràcticum III*. Barcelona: Editorial UOC, S.L.
- Nietzsche, F. (1994). *Axí parlà Zarathustra*. Barcelona: Edicions 62.
- Núñez, V. (2010). “Fils nous i vells per a teixir oportunitats”. *Models d'acció socioeducativa*. Barcelona: FUOC.
- Núñez, V.; Tizio, H. (2010). “El lloc dels models”. *Models d'acció socioeducativa*. Barcelona: FUOC.
- Pastor, M. (2012). “Violència institucional”. *Violències, prevencions i acció socioeducativa*. Barcelona: FUOC.
- Pazos, A.; Sánchez-Criado, T. (2009) “Entre cultura i naturalesa”. *Introducció a les ciències socials*. Barcelona: FUOC.
- Pie, A; Correa-Urquiza, M; Martínez, A. (2012). *Acció socioeducativa i salut mental*. Barcelona: FUOC.
- Pie, A. (2013). “Fer política amb el cos” Social.cat [revista digital] <http://www.social.cat/opinio/3891/fer-politica-amb-el-cos> [20/11/13].
- Planella, J. (2003). Cos i discursivitat pedagògica: Bases per a la ideació corporal. Tesis doctoral dirigida Dr. Conrad Vilanou Torrano. Facultat de Pedagogia: Universitat de Barcelona.
- (2004). Subjectivitat, dissidència i dis-k@pacitat. Pràctiques d'acompanyament social. Barcelona: Ed. Claret
  - (2009). “Antropologia el cos i educació”. Antropologia pedagògica. Barcelona: FUOC.
  - (2009). Ser educador. Entre Pedagogia y Nomadismo. Barcelona: Editorial UOC.
  - (2009). “Històries de la pedagogia social. Experiències i territoris”. Pedagogia social. Barcelona: FUOC.

- (2010). “El taller d’història de l’educació social. Fonts i mètodes”. Història de l’educació social. Barcelona: FUOC
- Pujades, J.J. (coord.) (2004). *Etnografia*. Barcelona: FUOC.
- Riu, C. (2012). “Feminisme i polítiques de la dependència”. *Dependència i educació per l’autonomia*. Barcelona: FUOC.
- Shirley, J. (2011). *Gurdjieff. Vidas y enseñanzas*. Barcelona: Ed. La llibre de marzo.
- Toro, J. M. (2010). *Educación con “Co-razón”*. 10ª edició. Bilbao: Ed. Desclée de Brouwer.

Pedagogia i Treball Social

Revista de Ciències Socials Aplicades

Edita: Universitat de Girona

Disseny i maquetació: info@clam.cat · 647 42 77 32

Dipòsit Legal: GI.904-2010

ISSN: 2013-9063

Pedagogia i Treball Social

Revista de Ciències Socials Aplicades

Dipòsit Legal: GI.904-2010
ISSN: 2013-9063

Universitat
de Girona

Pelegrí, X. (2015)

"Repensant la política de serveis socials per a un canvi d'època"

Pedagogia i Treball Social. Revista de Ciències Socials Aplicades
Núm. 7: 51-73

Repensant la política de serveis socials per a un canvi d'època

Xavier Pelegrí Viaña¹

Resum

En aquest article es voldria discutir alguns problemes que es consideren cabdals de cara a situar els serveis socials en el canvi d'època que s'anuncia. Hem vist com l'Estat del benestar ha patit les pitjors repercussions que ha comportat la crisi econòmica, i els serveis socials no s'han deslliurat de les mateixes limitacions que han afectat a les altres polítiques socials. La superació de la crisi sembla que no ens retornarà al punt de sortida, sinó que obligarà a reorientar el model que s'havia anat implantant en els darrers trenta-cinc anys. Per tant, l'objectiu del present text és encetar el debat de com caldria repensar la política de serveis socials dins el marc de l'Estat del benestar per fer front als nous temps que se'ns presenten. L'anàlisi, a partir de fonts secundàries, es desenvolupa a dos nivells: un de caràcter general que s'exposa en el primer apartat, gira entorn a temes irresolts del sector de serveis socials de l'estat espanyol; i un segon, més enfocat a la pràctica dels aspectes que veiem problemàtics en el sistema de serveis socials de Catalunya. En ambdues parts s'as-

---

1.??

sagen conclusions proposicionals que, com tota la reflexió, s'han d'entendre obertes a la rèplica com correspon a tota exegesi científica.

Paraules clau: serveis socials, estat del benestar, universalitat, drets subjectius, organització del sistema.

Resumen

En este artículo se quisiera discutir algunos problemas que se consideran primordiales de cara a situar los servicios sociales en el cambio de época que se anuncia. Hemos visto como el Estado del bienestar ha sufrido las peores repercusiones que ha supuesto la crisis económica, y los servicios sociales no se han librado de las mismas limitaciones que han afectado a las otras políticas sociales. La superación de la crisis parece que no nos devolverá al punto de salida, sino que obligará a reorientar el modelo que se había ido implantando en los últimos treinta y cinco años. Por tanto, el objetivo del presente texto es iniciar el debate de cómo se habría de repensar la política de servicios sociales dentro del marco del Estado del bienestar para hacer frente a los nuevos tiempos que se nos presentan. El análisis, a partir de fuentes secundarias, se desarrolla en dos niveles: uno de carácter general que se expone en el primer apartado, gira en torno a temas irresueltos del sector de servicios sociales del estado español; y un segundo, más enfocado a la práctica de los aspectos que vemos problemáticos en el sistema de servicios sociales de Cataluña. En ambas partes se ensayan conclusiones proposicionales que, como toda la reflexión, deben entenderse abiertas a la réplica como corresponde a toda exégesis científica.

Palabras clave: servicios sociales, estado del bienestar, universalidad, derechos subjetivos, organización del sistema.

Abstract

In this paper I discuss some issues that are considered mandatory before placing social services in the new era is announced. We have seen how the welfare state has suffered the worst repercussions that led to the economic crisis, and social services have not been

delivered to the same limitations that have affected other social policies. Overcoming the crisis does not seem to take us back to the starting point, but it will require reorienting the model that had been implemented in the last thirty-five years. Therefore, the aim of this text is to start a debate on how we should rethink the politics of social services within the framework of the welfare state to meet the new times we face. The analysis, based on secondary sources, is developed on two levels: a general as outlined in the first section focuses on unresolved issues in the social services sector in Spain; and a second, more focused on the practical aspects of the problem we see in the system of social services in Catalonia. Both parts are tested propositional conclusions, as all thought, must be seen as open to the replica corresponds to the entire scientific exegesis.

Keywords: social services, welfare state, universal, individual rights, organization of the system.

El present article parteix de la constatació que l'Estat del benestar que s'havia anat construint d'ençà de l'establiment de la democràcia, ha patit les pitjors repercussions que ha comportat la crisi econòmica. D'aquesta i de les seqüeles que se n'han esdevingut se n'ha parlat abastament i, durant els darrers anys, hem experimentat retallades en la despesa social i, el que és pitjor, la pèrdua de drets subjectius que creïem consolidats.

D'altra banda, com auguren molts autors, tot apunta a que la superació de la crisi no ens tornarà on estàvem sinó que donarà lloc a un "canvi d'època". S'exposen quines causes estan contribuint a la transmutació de la societat (la globalització de l'economia, la pèrdua de legitimitat política, la irrupció de moviments alternatius i les noves tecnologies, entre d'altres) però ningú s'atreveix massa a anticipar els resultats d'aquesta mutació i, encara menys, a proposar accions per a que aquesta ens sigui propícia.

Pel que fa al conjunt de polítiques socials que hem convingut en anomenar Estat del Benestar, els pronòstics d'alguns analistes no són gaire esperançadors. Se'ns diu: "L'Estat del benestar tal i com el coneixem (és a dir, la capacitat que tenien els governs nacionals de compensar les desigualtats que suscitava la competència oberta en el mercat) serà difícil de mantenir en la seva dimensió actual" (Subirats & Vallespín, 2015, pág. 42).

Els serveis socials, no s'han lliurat de les mateixes limitacions que han afectat a les altres polítiques socials. També ells han sofert els estralls de la crisi i els de l'austeritat que s'ha practicat escudant-se en aquella; l'afer de la renda mínima d'inserció del 2011, la moratòria i impagaments a les entitats socials o la supressió de les prestacions vinculades als serveis són algunes de les que han passat menys desapercebudes.

Si apliquem als serveis socials el pronòstic del canvi d'època, caldria saber l'orientació que demanaria aquest canvi, i més encara, com caldria preparar les estructures institucionals i tècniques per fer-lo possible. Aquest és l'ambició propòsit del present text: encetar el debat de com caldria replantejar la política de serveis socials dins el marc de l'Estat del benestar pels nous temps que se'ns presenten.

L'anàlisi, a partir de fonts secundàries, es desenvolupa a dos nivells: un de caràcter general que s'exposa en el primer apartat, gira entorn a temes irresolts del sector de serveis socials que poden aplicar-se al conjunt de l'estat; i un segon, que està més enfocat a la pràctica dels aspectes que veiem problemàtics en el sistema de serveis socials de Catalu-

nya. En ambdues parts s'assagen conclusions proposicionals que, com tota la reflexió, s'ha d'entendre obert a la rèplica com correspon a tota exegesi professional.

1. Consideracions a la naturalesa dels serveis socials

En el procés de construcció de l'Estat de benestar espanyol, els serveis socials foren uns intrusos amb qui no es comptava i no van ésser gaire benvinguts. Recordi's que no figuren com a tals a la Constitució del 78, que ningú els reclamà i, encara ara, poca gent sabria donar-ne raó. Gairebé no surten als mitjans de comunicació i, quan ho fan, quasi sempre és pejorativament; per tant no és d'estranyar que sigui el menys dotat financerament dels quatre pilars del benestar (Santos, 2012).

Aquesta manca de coneixement i reconeixement és deu, en bona part, a tota una sèrie de dèficits i equívocs que poden semblar anecdòtics, però són cabdals, i no han estat abordats i resolts decididament en els més de trenta-cinc anys d'existència. Són factors constituents que afecten a la pròpia naturalesa dels serveis socials i que, malgrat algú pugui pensar que la condicionen poc, són de vital importància, especialment per ressituar-los en l'espai que els correspon.

1.1. Nivell *versus* sector: el repte de la universalitat

En primer lloc caldria –d'una vegada per totes– decidir si es vol (i convé) considerar els serveis socials un *sector* (com l'educació i la sanitat) o bé un *nivell*, l'últim nivell d'atenció. Manuel Aguilar és un dels autors que més han estudiat el pas de la beneficència als serveis socials i, seguint el seu anàlisi se'n desprèn que caldria afrontar aquest repte sense més dilació (Aguilar, 2014).

Ésser un sector¹ (o *pilar* com també se l'anomena) significaria que és universal o ten-deix a la universalització, mentre que si segueix essent un nivell (l'últim nivell assistencial) suposaria atendre només el segment social més pobre prèvia demostració d'absència total

---

1. Aguilar conceptualitza un *sector* com “un àmbit de la política social delimitat a partir d'una definició del seu objecte, és a dir, del subconjunt de problemes o necessitats dels què s'ocupa [...] i per un cert model d'atenció, que inclou un conjunt específic d'eines conceptuals i tècniques i una configuració professional” (Aguilar M., 2009, pàgs. 172-3)

d'altres recursos². L'autor argumenta que, avui per avui, els serveis socials “són un híbrid, un camp en procés de transformació des de l'antic *nivell* de la beneficència o l'assistència social cap a un nou *sector* o *pilar* de l'Estat de benestar” (Aguilar, 2014, pág. 19). Sobre aquesta noció de sector, pilar o rama de caràcter més natural, s'hi pot bastir un *sistema* que abasti tot el sector o una part d'aquest³.

Als serveis socials no els convé mantenir per més temps aquesta ambigüitat de tenir un peu a cada riba. Per a ser coneguts i reconeguts sense equívocs caldria definir l'orientació que es vol que tinguin els serveis socials: si “cuidar-se de tot per a alguns” (els pobres, com segueix pensant la majoria de la població) o “cuidar-se d'alguna cosa per a tots” (com fa la sanitat o l'educació). Ens inclinem per això segon, però sovint els fets no diuen el mateix.

Sobre la pretesa universalitat d'un sector/sistema, també es plantegen interrogants. Es tendeix a pensar que *universal* significa que és per tothom, sense especificar res més. Però en la pràctica constatem que es pot qualificar d'universal un sistema destinat només als que tenen la nacionalitat espanyola i als nacionals dels estats membres de la Unió Europea. Aquest és el significat que s'aplica a les lleis de serveis socials, pel que fa als serveis especialitzats. A vegades s'afegeixen els d'altres estats extracomunitaris si són residents, però sense aclarir que es tracta de tenir “permís de residència”. En altres casos, es demana a les persones nouvingudes un temps d'estada. I, finalment, encara es pot trobar prestacions que seleccionen els destinataris en funció de paràmetres d'ingressos o renda. En conclusió, cal anar amb compte amb l'ús polític del llenguatge.

La universalitat d'un sistema no és res més que una declaració de principis. A les lleis, com en la de serveis socials de Catalunya, es fa servir la fórmula jurídica “titulars del dret d'accés” (art. 6) per dir que es dirigeixen a “tota la població” malgrat després s'entra a especificar quins grups comprèn. Aquest dret d'accés s'hauria de matisar al menys amb dues premisses més: a) que hi hagi una valoració tècnica que acrediti l'existència d'almenys una circumstància preestablerta com a susceptible de ser atesa pel sector; i b) que hi hagi una prestació dissenyada a l'efecte per oferir una solució plausible al fet planejat. Si manca alguna de les dues premisses, l'accés al sistema d'atenció no es pot produir.

---

2. Els sectors es poden imaginar com pilars verticals, mentre que el nivell correspondria al que es diu “última xarxa”.

3. Aguilar defineix sistema com “el conjunt organitzat i articulat d'institucions i dispositius que aspiren a respondre a un conjunt de problemes o necessitats socials” (Aguilar, 2009, pág. 173); aquesta articulació, o més aviat la seva manca, és el que porta a alguns a dubtar dels serveis socials com un veritable sistema.

1.2. L'objecte o bé a protegir: la delimitació dins l'àmbit del benestar

Un segon repte que encara té pendent el sector de serveis socials és definir el seu objecte o, com prefereix dir Fantova, el bé individual que el sector promou i protegeix. Aquest autor, defensa des de fa anys que així com el sector de la sanitat procura per la salut, el d'educació facilita l'*aprenentatge*, el d'habitatge promou l'*al·lotjament*, el de treball fomenta l'*ocupació* i el de garantia d'ingressos cobreix la *subsistència*, als serveis socials, diu, els correspondria la *interacció*. Ell entén la interacció com “l'ajustament dinàmic entre autonomia funcional i integració relacional”, és a dir, entre el que la persona pot fer per ella mateixa i els suports personals o socials que requereix (Fantova, 2014, pág. 120 i 213).

Altres propostes defineixen l'objecte a partir dels grans tipus de necessitats de que s'ocupa el sector i que es podrien sintetitzar així: a) atenció a la dependència, b) protecció de persones no del tot capaces, i c) acompanyament del desenvolupament personal i la integració comunitària (Aguilar, 2013, pág. 161). Aguilar, en altres textos, n'afegeix una quarta que respondria a la cura dels menors en substitució dels pares quan estan treballant (Aguilar, 2014, pág. 29).

Fins ara no hi ha hagut consens en el sector dels serveis socials sobre com anomenar el seu objecte o camp de treball. Malgrat la dificultat que comporta trobar un mot que l'expressi fidelment, seria convenient fer l'esforç d'acordar-lo perquè això redundaria en aclarir i diferenciar aquest sector dels altres. Creiem que el concepte-objecte hauria d'acomplir tres condicions (com les trobem en altres sectors): 1) que fos comprensible col·loquialment sense necessitar d'una gran explicació tècnica; 2) que s'identifiqués amb una necessitat bàsica de tota persona, acceptada com un dret a ser cobert; i 3) que reflectís quelcom en què o sobre el qual s'hi pogués intervenir efectivament. Potser locucions com *integració*, *desenvolupament personal* o *cohesió social*⁴ complirien força els requisits proposats.

Quant als grans blocs funcionals que concentrarien l'activitat pròpia dels serveis socials, hi ha més possibilitats de consens. S'hauria d'evitar, però, caure en l'error que tant

---

4. Cohesió social, segons ho entén Rodríguez Cabrero, és quan un sistema procura tres objectius complementaris: 1) promoure l'autonomia i la participació social dels ciutadans; 2) crear xarxes socials e institucionals que generin capital social i afavoreixin la inclusió social; i 3) contribuir a la materialització dels drets socials en el seu sentit més ampli (Rodríguez Cabrero, 2011, pág. 9)

Aguilar com Fantova avisen: basar la tipologia en grups de població concrets, o en mancances que correspondria cobrir a altres sectors i que no cobreixen perquè no se'ls reconeix el dret. L'objectiu de fixar l'objecte respon a la possibilitat de clarificar la distribució de responsabilitats a càrrec de cada sector del benestar. Caldria repensar els límits i continguts de cada sector i veure si realment s'atenen tots els aspectes que concerneixen a cada sector o n'hi ha que recauen en sectors que no els tocaria.

Atenent als serveis socials, és evident que realitzen accions que correspondrien *–stricto sensu–* a altres sectors, sobretot els de manteniment de la renda (prestacions finalistes), i en menor mesura, potser els d'habitatge i treball. El sistema de serveis socials a Catalunya⁵ és l'àmbit, després de l'administració de l'estat, que més prestacions econòmiques concedeix (Generalitat de Catalunya, 2015, pág. 20), i això sense comptar la Renda Mínima d'Inserció que consta al Departament d'Empresa i Ocupació, tot i estar estretament vincula als serveis socials. Aquestes prestacions (o al menys aquesta última) haurien de passar a ser assumides pel sector de garantia de rendes segons la proposta d'Aguilar i de Fantova⁶.

1.3. Drets socials: subjectius i garantits

El tema dels drets socials està íntimament vinculat a la qüestió que hem tractat a l'apartat a) sobre a qui es dirigeix un determinat sector o sistema de l'estat del benestar. El dret (segons l'accepció que aquí ens interessa) és la “facultat d'exigir allò que ens és degut, [...] de tenir, exigir, usar, etc., allò que la llei o l'autoritat estableix a favor nostre o ens és permès per qui pot”⁷. Convé no oblidar que l'altra cara de que hom tingui un dret és que algú altre tingui el deure d'assegurar que es pugui exercir.

L'atorgament dels drets requereix d'una norma que ho reconegui. Això és especialment rellevant en els drets socials que, bàsicament, són drets prestacionals; és a dir, que generen obligacions positives de fer quelcom, en contrast amb els drets civils i polítics que tendeixen a generar obligacions negatives, d'abstenir-se per preservar la llibertat dels

---

5. Sota competència del Departament de Benestar Social i Família.

6. La manera de garantir la subsistència amb múltiples prestacions desconnectades cada dia és més criticada i surten opinions expertes que advoquen per crear una Renda Garantida de Ciutadania o un Mínim Vital Garantit, alguns, com a primer pas cap a una Renda Bàsica de caràcter universal.

7. Diccionari de la llengua catalana (2a edició) de l'Institut d'Estudis Catalans.

individus⁸ (Añon & García, 2004, pág. 61). De fet, mentre els drets fonamentals ja queden reconeguts en la Constitució Espanyola (CE), els socials requereixen de lleis específiques que els concretin.

Donada la distribució competencial que fa la CE, dels sis sistemes clàssics que conformen l'Estat del benestar, només els serveis socials són de competència exclusiva de les comunitats autònomes. Per tant, han de ser les lleis autonòmiques les que estableixin el nivell de drets que vulguin atorgar. El model de descentralització territorial de l'Estat comporta aquestes llibertats igual que també suposa certs gravàmens. Des d'aquesta òptica, no té massa sentit que es reivindicuin mesures d'homogeneïtzació a l'administració estatal via article 150.3 de la CE com s'ha fet des d'algunes instàncies. Entenem que els drets socials relatius als serveis socials haurien de desplegar-se per la normativa pròpia de cada un dels 17 sistemes de serveis socials. Per això, partir de 2006, veiem com les lleis autonòmiques comencen a establir algunes prestacions com a drets subjectius sense necessitat de mandats estatals.

Vilà especifica que, perquè existeixi un dret subjectiu, s'han de donar quatre condicions: a) definició clara de la prestació i del seu contingut; b) concreció de les condicions personals o d'altra índole que es requereixin per a l'accés a la prestació; c) garantia de provisió dels recursos necessaris i del finançament suficient; d) possibilitat, si fos vulnerat el dret reconegut, de recórrer per via administrativa i judicial (Vilà, 2011, pág. 112). Els dos últims requisits són els que han d'oferir la garantia de la realització material i el de la defensa deguda front l'incompliment.

El que s'ha succeït en els darrers anys és que, drets subjectius que havien estat reconeguts normativament, no s'han garantit a nivell institucional ni s'han defensat a nivell jurisdiccional. És a dir "els governs han començat a vincular l'acompliment dels drets subjectius als fons pressupostaris. Dit d'una altra manera: els drets garantits per les lleis queden condicionats a si hi ha o no diners en la caixa comú" (Subirats & Vallespín, 2015, pág. 43).

A més, tampoc s'ha contraposat per part de les persones afectades, la legítima reclamació via jurisdiccional dels drets incomplets, suposadament per les dificultats d'em-

---

8. Tot i això, s'acostuma a relativitzar que els drets civils o polítics no requereixin d'algun tipus d'intervenció dels poders públics, al igual que no hi pugui haver drets socials guiats per obligacions negatives dels poders públics.

prendre aquest acció. I és que malgrat “la força normativa dels drets socials il·legalitza tota intervenció legislativa que suposi la supressió arbitrària o la desatenció grollera de bens i serveis ja prestats [...] [els ordenaments jurídics] ofereixen possibilitats desiguals a l'hora de plantejar llur protecció front la jurisdicció” (Añon & García, 2004, pág. 69).

Dit d'una altra manera, hi ha instal·lada la concepció que l'exigència a nivell judicial d'un dret subjectiu és inviable si l'administració que l'hauria de proveir al·lega la impossibilitat material satisfer-lo. Els tribunals no tenen força coactiva suficient front l'autonomia de les administracions per condicionar la disponibilitat de les prestacions (sobretot quan impliquen recursos estructurals inexistents) ni l'establiment de prioritats pressupostàries.

2. Replantejaments del sistema públic

Plantejats els reptes pendents del sector de serveis socials a nivell de l'Estat que acabem d'exposar, ara ens situem a escala autonòmica, concretament a Catalunya, i més a nivell del sistema⁹ de serveis socials. Així com diu Santos que: “si no hi ha objecte no hi ha sistema” (2012, pág. 112), també podríem afegir que sense delimitar un sector de competència d'abast universal i sense garantir uns drets subjectius, tampoc hi ha un veritable sistema.

Seguidament exposem els tres paràmetres que hem seleccionat (entre tants altres que podríem incloure) perquè els considerem crucials per tal de donar el sentit i l'impuls que requeririen els serveis socials de la nova època. Mirarem de desvetllar les incògnites que se'ns presentarien de seguir aquesta línia i, en la mesura del nostre enteniment, provarem d'aventurar algunes respostes que considerem caldria implementar.

2.1 Estructura organitzativa i territorial

Ambdues dimensions –la funcional i la competencial– que estructuraven els serveis socials van molt relacionades en l'actualitat, però les circumstàncies ens indiquen que potser és arribat el moment de repensar-les. La distribució organitzativa entre els serveis bàsics i els serveis especialitzats (fins a cert punt importada de la sanitat) ha servit per apuntalar el

---

9. Aguilar defineix sistema com “el conjunt organitzat i articulat d'institucions i dispositius que aspiren a respondre a un conjunt de problemes o necessitats socials” (Aguilar, 2009, pág. 173); aquesta articulació, o més aviat la seva manca, és el que porta sovint a dubtar si es tracta d'un veritable sistema.

repartiment competencial entre les administracions locals (primer les municipals i després també les comarcals) i l'administració autonòmica. Seria convenien analitzar la lògica dels dos àmbits per separat, per mirar que responguin millor als desafiaments del futur.

D'alguna manera, la justificació o criteri que sustenta la diferenciació funcional és que els serveis bàsics (abans d'atenció primària i, en altres llocs, comunitaris o generals) atenen en primera instància tota la població d'una zona territorial determinada, mentre que els serveis especialitzats atenen, per derivació, les situacions més específiques en cada una de les àrees en que s'organitzen, bé per col·lectius (infància, gent gran, etc.) o problemàtiques (persones amb discapacitat, situacions d'exclusió, etc.). Però, paradoxalment, hi ha serveis per col·lectius concrets en els serveis bàsics, i serveis de proximitat i transversals que consten com especialitzats (Rodríguez Cabrero, 2011, pág. 95).

D'altra banda, les funcions i les prestacions que caldria que formessin part dels serveis socials bàsics no han estat mai discutides a fons, i la legislació actual cau en imprecisions i incoherències que ja fa temps que s'arrossegueu i es denuncien (Col·lectiu de professors/es de serveis socials, 2008). L'experiència també demostra que sovint es produeixen falles en la interconnexió entre el nivell bàsic i l'especialitzat, podent-se causar interrupcions en la prestació de serveis o destorbs de diversa índole entre ambdós nivells.

El sorgiment de noves necessitats, l'impuls d'una atenció social més centrada en la persona i no tant en els serveis que han d'estar a la seva disposició o, fins i tot, la concatenació gradual dels serveis i llur reversibilitat que són necessaris en alguns àmbits, avalarien també un replantejament¹⁰. Cal tenir en compte que, l'atenció especialitzada en serveis socials no es pot organitzar en un sol indret o establiment, com passa en el sector sanitari en el qual, majoritàriament, recau en l'hospital de referència, sinó en la dispersió de múltiples nuclis de prestació amb formats diferenciats, la qual cosa complica exponencialment la ineludible concatenació que els caldria tenir com a sistema únic.

Per tant, plantegem si no seria ara el moment de fer-ne una revisió a fons, sota la perspectiva de la nova orientació tractada en el primer epígraf. Aquesta revisió hauria d'intentar respondre a preguntes com: quins són realment els serveis que considerem bàsics per a la cobertura de les necessitats (també bàsiques) que correspondria atendre als serveis socials?

---

10. S'han fet alguns estudis que aporten evidències en aquest sentit, com en l'àmbit de la salut mental (Pelegrí, 2014)

Com integrem l'atenció més generalista i polivalent amb les funcions més específiques que demanen alguns serveis? Es podrà assegurar la seva prestació amb caràcter universal (i gratuït, com diu l'Estatut d'autonomia de Catalunya de 2006) per totes les persones que els necessitin? I la seva implantació en tot el territori (tant diferenciat) de Catalunya?

Pel que fa a l'estructura territorial i competencial, el sistema dels serveis socials es mou en la dicotomia de proporcionar unes prestacions el màxim d'homogènies possible en tot el territori (per respondre al principi d'igualtat) i, d'altra banda, haver-ho de fer a partir de la confluència d'almenys tres nivells administratius amb competències sobre el sistema i plena autonomia d'actuació. Rodríguez Cabrero es pregunta “Quin és l'equilibri entre la proximitat al ciutadà que ens diu municipalitzem, amb la garantia d'igualtat en tot el territori” (Rodríguez Cabrero, 2010, pág. 238).

La proximitat a les persones exigeix que es pugui respondre de forma amatent des d'instàncies polítiques-administratives també pròximes. En aquest sentit, sembla que l'administració municipal hauria ser la més adequada per organitzar els serveis socials més bàsics però, la quantitat de municipis existents a Catalunya (947)¹¹ i l'heterogènia distribució poblacional, fan que aquest criteri resulti insuficient¹².

Si bé les comarques fan la funció de suplència dels municipis, el seu problema (com el de les diputacions) és que “estan administrades per corporacions d'elecció indirecta, cosa que limita greument el control ciutadà i l'exigència de responsabilitat política” (Aguilar, 2014, pág. 33). A tot plegat cal sumar-hi la Llei 27/2013, de *racionalización y sostenibilidad de la Administración Local* que, a partir de 2016, podria circumscriure la competència dels serveis socials municipals a la: *Evaluación e información de situaciones de necesidad social y la atención inmediata a personas en situación o riesgo de exclusión social* (art. 25.2.e)¹³.

A Catalunya, atesa la competència exclusiva de la Generalitat en els serveis socials, l'organització institucional d'aquests s'hauria de basar en un model que fes compatible la igualació en tot allò que cal garantir com a drets subjectius a la població (per tant, essent

---

11. Idescat [consulta 24-VIII-2015]

12. Només 64 municipis tenen 20.000 o més habitants, 56 en tenen entre 10.001 i 20.000 habitant i la resta menys de 10.000.

13. Toni Vilà, però, aporta varis arguments avalats per altres experts que demostrarien la no aplicabilitat d'aquesta afectació a Catalunya (Vilà, 2014)

més estrictes en evitar les desigualtats territorials) i, d'altra banda, la delegació de funcions i la *desconcentració* de la gestió per garantir la màxima celeritat, implicació i adaptació de les intervencions al territori.

Territori que, tanmateix hauria de reestructurar-se per fer-lo compatible amb les divisions dels altres sectors, especialment els de sanitat i educació, i pensant en la divisió política de que vulgui dotar-se Catalunya en el futur¹⁴. Potser fora possible prendre com a base un model semblant al de sanitat: centres de primer nivells al menys en cada població que compleixin algun d'aquests requisits: a) que tingui més de 10.000 o 15.000 habitants; b) que sigui cap de comarca; o c) que tingui una posició estratègica que la signifiqui com a nucli de referència per una àrea determinada. I tampoc estaria de més pensar en com, al menys en zones rurals, es podrien crear sinèrgies aprofitant els mateixos establiments per oferir de forma integrada tots els serveis d'atenció a les persones.

2.2. Complicitat intersectorial

Seguint el model de Fantova (2014), les polítiques o la coordinació que ell anomena “intersectorials”¹⁵ podrien significar una major projecció dels serveis socials perquè s'imbricarien en els altres cinc sectors clàssics de l'Estat del benestar. La política intersectorial que té un major grau de consens actualment a Catalunya, és la sociosanitària; la crisi, però, ha evidenciat també possibilitats d'acció en l'àmbit de l'educació, del treball i de l'habitatge que podrien ser més explotades en el futur. En quan a polítiques intersectorials, requeriria un major esforça en l'elaboració de “política conjunta”, harmonitzada i sinèrgica entre cadascun dels àmbits i els serveis socials.

Altrament, el que considerem que sempre seria imprescindible establir de forma permanent i efectiva serien les respectives coordinacions intersectorials, cosa que actualment s'ignora majoritàriament o es descuida amb massa freqüència (Rodríguez Cabrero,

---

14. Aquí tant hi cap el resultat del “procés constituent” que pugui iniciar Catalunya, com les lleis ja aprovades (ex. la de les Vegueries) en el marc de l'estat espanyol.

15. Aquestes es donarien quan hi ha “una certa estructuració explícita de mitjans i fins, una mínima articulació de processos i agents, algun instrument propi netament intersectorial (com una llei o un pla) una relativa governança i gestió comuna dels assumptes en qüestió i alguna instància organitzativa de referència”. Mentre que, quan no s'arriba a formular una política intersectorial, es pot parlar de coordinació intersectorial com “les relacions d'encontre, cooperació, convergència o col·laboració entre sectors” (Fantova, 2014, pág. 357).

2010, pág. 246). Deixant a banda el nus sociosanitari que ja es perfila com una política intersectorial, seria necessari institucionalitzar en els quatre espais restants, al menys un sistema estable i fort de coordinació intersectorial: socio-educatiu, socio-laboral, socio-habitacional i socio-econòmic.

Per cercar la complicitat intersectorial de què parlem, es podria comptar amb els professionals de “lo social” que hi ha en altres sistemes sectorials del benestar. Trobem, ja ara, professionals amb un marcat perfil social en el sistema sanitari i en el d'ensenyament, i amb menys incidència en l'ocupacional. Fins i tot, hi ha professionals amb aquest perfil en un àmbit que, si bé no forma part dels sis sectors clàssics del benestar, té una connexió estreta amb l'atenció a les persones, com és el sector de la justícia en les seves respectives vessants: assessorament a l'entramat judicial, intervenció en institucions de reclusió i programes de reinserció social.

El que hi ha de comú en aquests professionals és que estan enquadrats en sistemes o sectors que tenen el seu propi bé a protegir (la salut, l'aprenentatge, l'ocupabilitat, etc.). Una de les funcions en aquests sectors dels professionals de “lo social” consisteix en detectar i/o avaluar les necessitats de caràcter social que sorgeixen en el curs de l'atenció pròpia del sistema on treballen, i en posar en relació les persones que tenen dites necessitats amb les activitats i instruments propis dels serveis socials que els hi poden oferir una resposta pertinent. Són figures/equips que, al menys en part, fan de pont, atesa la inqüestionable relació que hi ha entre els sectors de les polítiques socials.

Sovint s'ha debatut quina seria la ubicació més adequada d'aquests professionals. Val a dir que els implicats acostumen a ser acèrrims defensors de seguir en els sistemes als què estan adscrits. Això és així perquè saben com d'important és la perspectiva social i tenen molt clar que aporten respostes socials a uns sistemes sectorials als que, precisament, els manca aquesta vessant ja què treballen per un altre objecte. Això no treu però, que els sabers disciplinaris respectius, els permetin connectar millor amb els recursos socials.

Aquest paper de frontissa, no obstant, no s'ha vetllat massa des dels serveis socials. El sistema que exerceix la dependència orgànica (aquell on consten en plantilla) s'ha cuidat de marcar-los-hi les funcions que necessitava per complementar el seu objecte primordial, mentre el sistema de serveis socials no ha ofert a aquells professionals de “lo social” un adequat acompanyament per la part de dependència funcional que els pot vincular.

Tenint en compte això, entenem que hi podria haver dos fronts on seria convenient avançar: a) en acabar d'omplir aquests nusos d'interacció dels altres sectors i sistemes que no els disposen o en els que encara són escassos i febles; i b) en consolidar i completar degudament el paper de frontissa dels professionals i equips ja existents, per assegurar una més efectiva coordinació amb els serveis socials.

Pel que fa al primer aspecte, caldria promocionar les funcions que podrien fer els professionals de “lo social” en els sectors o sistemes d'habitatge, de treball i de rendes. Aquests sectors són els que menys s'han distingit per realitzar una intervenció directa amb les persones. La seva activitat ha estat, al menys fins ara, merament burocràtica, però per arribar a fer una política que millori la vida de la gent, no es pot obviar el tractament personal com a element cabdal de la cobertura de llurs necessitats.

No hauria de succeir que “un afectat per un desnonament pot preferir, arribat el cas, una organització ciutadana [com la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca] abans que la institució corresponent que hauria d'ajudar-lo a vetllar pels seus drets” ens diuen Subirats i Vallespín (2015, pág. 74). Seria pertinent que, per exemple, el sector de l'habitatge disposés de més professionals de “lo social” per realitzar l'atenció personalitzada a les famílies que preveuen perdre o ja han perdut el seu habitatge, analitzar com és la seva necessitat d'allotjament i proporcionar-los-hi els ajuts del propi sistema. El mateix es podria aplicar al sistema de treball per acompanyar els processos d'inserció laboral, o al de manteniment de la renda on seria necessari disposar de professionals socials per fer les pertinents valoracions i seguiments dels potencials beneficiaris¹⁶.

El segon front passaria per aprofundir aquelles línies polítiques que fossin més necessàries en cadascun d'aquests nodes intersectorials per tal de vincular-los funcionalment als serveis socials. Els professionals de “lo social” del sistema d'educació, en cada territori haurien de participar des de la planificació dels serveis socials per infants fins a les iniciatives que es poguessin incardinar en la formació d'adults. I, al mateix temps, rebre la informació de serveis socials que els fos necessària per abordar les necessitats o problemàtiques que apareixen en l'entorn escolar. El mateix es podria desenvolupar per a la resta de sistemes on s'implantessin els professionals de “lo social”.

---

16. El Col·legi de Treball Social diu sobre els drets socials que “no formen part dels serveis socials les funcions que corresponen a d'altres sistemes (salut, educació, habitatge, etc.), especialment les referides a la determinació de la situació econòmica i social, que s'han de dur a terme des de cadascun dels sistemes, amb indicadors i criteris comuns i coordinats” (Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya, 2015).

2.3. Prestacions i cartera de serveis

En definitiva, on es legitima o es desacredita un sistema, és en l'assortiment, suficiència i qualitat de les prestacions que ofereix als ciutadans en el seu camp de competència. Si bé és cert que la capacitat prestacional no s'improvisa d'un dia per altre, després de 35 anys d'implantació dels serveis socials a Catalunya potser caldria esperar una major grau de maduresa i racionalització en aquest aspecte.

El sistema de serveis socials es materialitza en un conjunt de prestacions, que poden ser de servei (tècniques-professionals), econòmiques o tecnològiques. Les prestacions de servei es complementen amb elements materials, doncs si bé algunes es proporcionen en l'habitatge de l'usuari o es dispensen en un establiment d'atenció ambulatoria, moltes altres precisen d'establiments diürns o establiments residencials (siguin habitatges amb diferents nivells de supervisió o centres especials amb diferents dosis d'intensitat assistencial). Però a partir d'aquí, poques coses més s'ha avançat amb prou rigor i claredat sobre elles.

Les prestacions de servei són les més nombroses i també les més difícils de conceptualitzar. Tant s'inscriu com a prestació el "servei d'orientació" com un "servei residencial". Això planteja la qüestió de si és igual una funció i un servei, o si un servei es pot basar en una única funció mentre en d'altres és a la inversa. O quin és el grau de concreció—amplitud d'una prestació per no caure en el bucle d'una prestació que n'inclou una altra, i aquesta segona una tercera, etc. Cabria plantejar si no hi ha una certa inflació de prestacions amb pocs criteris de diferenciació entre algunes d'elles.

Respecte a les prestacions econòmiques, tal com avançàvem, caldria pensar en la possibilitat de concentrar la gran diversitat que n'hi ha i/o fer-les dependre en sa majoria del sector de garantia d'ingressos (unificat o no en la institució de la Seguretat social, i sigui responsabilitat de l'Estat espanyol o d'una futura Agència Catalana de Protecció Social). Si es fes refonent les formes actuals de provisió d'ingressos en una única prestació econòmica (tipus Renda Garantida de Ciutadania o tipus Renda Bàsica Universal)¹⁷, seria

---

17. Rodríguez Cabrero també veu possible estendre la *renda activa d'inserció* (RAI) com a base d'una protecció universal (Rodríguez Cabrero, 2010).

més fàcil i coherent abordar la cobertura de les necessitats bàsiques assegurant la dignitat i limitant el paternalisme amb que s'actua en el present.

Es podria igualment considerar si, a part de les prestacions econòmiques incondicionals, haurien de seguir existint altres prestacions econòmiques que apuntessin a compensar el sobre-cost que experimenten determinades persones a causa de posseir trets diferencials, personals o familiars, com la diversitat funcional o la dependència. Aquestes prestacions finalistes podrien dependre o estar gestionades pel sector de serveis socials atesa l'estreta relació que hi ha entre el bé a protegir del que s'ha parlat *supra* i els mitjans econòmics imprescindibles per assolir-lo.

Pel que fa a les prestacions dites tecnològiques, un anàlisi inclús superficial permet veure el desgavell que existeix en la seva tipologia actual. La llei de serveis socials les defineix com “les que per mitjà d'un producte atenen necessitats socials de la persona” (art. 23). Un exemple seria la teleassistència domiciliària, la qual però, en la cartera de serveis socials 2010–2011 consta com a prestació de servei dins els serveis bàsics: *servei de les tecnologies de suport i cura*. De nou ens trobem amb defectes de definició i ubicació racionals.

Considerant la definició anterior, haurien de ser considerades prestacions tecnològiques el servei de *transport adaptat* i qui sap si també el *telèfon de la infància* i la *línia d'atenció a les dones en situació de violència masclista*, totes elles incloses com a serveis. D'altra banda, algunes de les que consten com a prestacions tecnològiques, semblen ser, més aviat, aportacions en diners (per a la compra d'aparells o per reformes d'adaptació d'habitatges) que serien més pròpies de les prestacions econòmiques. En aquest tipus de prestacions, als serveis socials els queda molt recorregut encara, i caldria esperar molt més els ajuts d'I+D+i per descobrir aplicacions tecnològiques que milloressin l'atenció personal en aquest camp.

Un darrer element que caldria repensar, gairebé diria que independentment de si s'assumeix o no la nova orientació que estem desenvolupant, és la cartera de serveis. Es tracta d'una eina molt important perquè desenvolupa la llei i és imprescindible per assolir una plena garantia dels drets subjectius. Però aquesta importància no s'hauria de veure

minorada per determinades qüestions de fons i de forma. I ens temem que així ha succeït en les dues versions de cartera de serveis que hem tingut fins ara¹⁸.

La cartera de serveis socials és molt extensa per dues raons bàsiques. Primer, perquè sembla estar confeccionada per la suma de tots els serveis (o quasi) existents en el seu moment sense seleccionar aquells que realment es podien assumir i garantir per al conjunt de la població catalana. I segon, perquè de molts serveis, se'n va voler especificar unes diferències irrellevants en quant a naturalesa, i això va comportar inscriure'ls com a serveis diferents sense ser-ho realment¹⁹.

Les carteres, com diu Vilà són “detallistes i amb serioses confusions entre equipaments, centres, prestacions i serveis” la qual cosa el porta a concloure que “poden contribuir a consolidar un model burocràtic i reglamentarista de serveis socials [...] haurien de buscar-se instruments flexibles i àgils que recollissin serveis i prestacions amplis que, d'una banda, permetessin ajustar-se a les necessitats personals i familiars i que, d'altra banda, fossin compatibles amb les exigències jurídiques dels drets subjectius reconeguts” (Vilà, 2011, pág. 179).

Per concloure, tant les prestacions com la cartera de serveis que els inclou, tot i representar un important avenç en el desenvolupament del sistema, ha quedat lluny de contribuir a l'objecte o bé a protegir dels serveis socials que en aquest treball hem intentat posar al centre del debat. La cartera hauria de ser una eina dinàmica i operativa, que simplifiqués el quadre de prestacions tot i admetent en cadascuna les adaptacions a l'àmbit o circumstància que fossin necessàries aplicar. I sobretot, progressiva en l'ampliació i implantació de les prestacions, alhora que vinculant en quant als drets subjectius que s'ho garanteixen.

---

18. La del 2008-2009 (Decret 151/2008, de 29 de juliol, pel qual s'aprova la Cartera de serveis socials 2008-2009) i la de 2010-2011 (Decret 142/2010, d'11 d'octubre, pel qual s'aprova la cartera de serveis socials 2010-2011). Aquesta última, és la segueix prorrogada cinc anys després.

19. Per exemple, entre el Servei de centre de dia de teràpia ocupacional (STO) per a persones amb discapacitat intel·lectual i el Servei de centre de dia de teràpia ocupacional (STO) per a persones amb discapacitat intel·lectual, amb auxiliar. En els serveis per persones amb discapacitat es repeteixen molts serveis amb l'única diferència del tipus de discapacitat que es tracti: intel·lectual o física.

3. Conclusions

Com a resultat de l'estudi i la reflexió argumentada que hem realitzat, se'n poden extreure algunes conclusions que responen al que preteníem plantejar: la necessitat de repensar la política de serveis socials dins el marc de l'Estat del benestar per fer front als nous temps que se'ns presenten.

Aquest replantejament creiem que té dos fronts d'acció, entorn dels quals hem desganat el discurs precedent. D'una banda, i des del marc constitutiu, caldria emprendre una revisió de la naturalesa dels serveis socials per tal de corregir certes mancances que arrossegueu des de la seva gènesi constitucional. I de l'altra, la vessant més pràctica, hi ha la necessitat inajornable de repensar com els serveis socials haurien afrontar els reptes que es plantegen a partir del canvi d'època que s'albira.

En el primer front, s'ha defensat que l'enfortiment dels serveis socials esdevé condicionat a que se li apliquin un seguit de mesures de caire estructural. Entre aquestes, aquí s'han evidenciat com a prioritàries: 1) la remodelació dels serveis socials en un sector de cobertura universal per a que es converteixi realment en el "quart pilar" del benestar; 2) la redefinició del seu objecte de treball més d'acord amb la funció social que li correspon, amb la consegüent descàrrega de les funcions que li són inadequades; i 3) el blindatge del dret subjectiu de que es dotin certs serveis socials i que, d'acord amb el model autonòmic existent, pugui crear cada comunitat autònoma d'acord amb les seves prioritats.

Pel que fa a la segona línia argumental, centrada en donar el sentit i l'impuls que requeririen els serveis socials de la nova època, conclouríem assenyalant també tres constatacions acompanyades d'algunes propostes: 1) la necessitat d'emprendre una harmonització de l'estructura funcional dels serveis socials així com de l'estructura territorial adoptada, per a superar les incoherències i entrebancs existents en i entre ambdues; 2) plantejem explorar els espais intersectorials de l'Estat del benestar, tot i aprofitant la valuosa presència de professionals de "lo social" que hi ha, i que encara pot estendre's més, en alguns sectors; i 3) el nivell més operatiu del sistema, que es materialitza en la seva cartera de prestacions, presenta disfuncionalitats que li fan perdre utilitat i eficàcia per a la missió que el sistema de serveis socials té encomanada i, per tant, caldria renovar-la dotant-la de major racionalitat i coherència.

4. Bibliografia

- Aguilar, M. (2009). "Servicios sociales: Las tribulaciones de un sector emergente". En L. Moreno (ed.), *Reformas de las políticas del bienestar en España* (págs. 171-205). Madrid: Siglo XXI.
- Aguilar, M. (2013). "Los servicios sociales en la tormenta". *Documentación Social*, 166, 145-167.
- Aguilar, M. (2014). "Apuntes para un replanteamiento de los servicios sociales en España". En *VII Informe sobre exclusión y desarrollo social en España 2014 (documento de trabajo 5.12)*. Madrid: Fundación FOESSA.
- Añon, M., & García, J. (2004). *Lecciones de derechos sociales*. Valencia: Tirant lo Blanch.
- Col·lectiu de professors/es de serveis socials. (2008). "Una mirada a punts crítics de la nova Llei de Serveis Socials". *Revista de Treball Social RTS*, 183, 87-97.
- Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya. (26 de agost de 2015). *La constitucionalització dels drets socials*. Obtenido de <http://www.tscat.cat/>.
- Decret 142/2010, d'11 d'octubre, pel qual s'aprova la cartera de serveis socials 2010-2011*. (Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya nº 5738 de 20 d'octubre).
- Decret 151/2008, de 29 de juliol, pel qual s'aprova la Cartera de serveis socials 2008-2009*. (Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya nº 5185 de 31 de juliol).
- Fantova, F. (2014). *Diseño de políticas sociales. Fundamentos, estructuras y propuestas*. Madrid: CCS.
- Generalitat de Catalunya. (2015). *Mapa de prestacions socials de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Pelegri, X. (2014). "Análisis de la red de servicios sociales en el sector de las personas con problemática de salud mental". *Trabajo Social y Salud*, 79, 7-21.
- Rodríguez Cabrero, G. (2010). "Crisis y mecanismos de garantía de rentas: desempleo, seguridad social, rentas mínimas de inserción y servicios sociales". *Revista del Ministerio de Trabajo e Inmigración, número extraordinario*, 235-247.
- Rodríguez Cabrero, G. (2011). *Servicios sociales y cohesión social*. Madrid: Consejo Económico y Social.
- Santos, J. (2012). *El cuarto pilar. Un nuevo relato para los servicios sociales*. Madrid: Paraninfo/Consejo General de Trabajo Social.
- Subirats, J., & Vallespín, F. (2015). *España/Reset. Herramientas para un cambio de sistema*. Barcelona: Ariel.

- Vilà, A. (2011). *Tendencias en la nueva legislación de los servicios sociales*. Madrid: European Anti Poverty Network.
- Vilà, A. (2014). “La reforma local y su impacto en los servicios sociales”. *Servicios Sociales y Política Social*, 106, 25-47.

Pedagogia i Treball Social

Revista de Ciències Socials Aplicades

Edita: Universitat de Girona

Disseny i maquetació: info@clam.cat · 647 42 77 32

Dipòsit Legal: GI.904-2010

ISSN: 2013-9063

Pedagogia i Treball Social

Revista de Ciències Socials Aplicades

Dipòsit Legal: GI.904-2010
ISSN: 2013-9063

Universitat
de Girona

Uceda-Maza, F. X., García, M., Romero, C., Martínez-Martínez, L., Montón, C. (2015)
"Inclusió social i intervenció socio-educativa mitjançant l'esport. L'experiència de les escoles esportives 613 de Burjassot"

Pedagogia i Treball Social. Revista de Ciències Socials Aplicades
Núm. 7: 74-97

Inclusió social i intervenció socio-educativa mitjançant l'esport. L'experiència de les escoles esportives 613 de Burjassot

F. Xavier Uceda-
Maza¹

María García²

César Romero³

Lúcia Martí-
nez-Martínez⁴

Cristina Montón⁵

Resum

En el següent article, es presenta la sistematització de l'experiència d'inclusió social desenvolupada des de l'entitat *Escoles Esportives 613 Vivendes* de Burjassot. Constitueix una experiència d'intervenció socio-educativa mitjançant l'esport en un context marcat per l'exclusió social.

El barri de les 613 Vivendes va ser construït l'any 1979 amb l'objectiu d'acabar amb el xabolisme de la perifèria de la ciutat de València; constituint-se amb el anys, en un exemple d'exclusió social associat al territori, on s'intensifiquen les desigualtats socio-espacials. Prompte, viure en el barri provoca un fort impacte en el comportament social, la qualitat de vida i les oportunitats de futur dels que viuen en ell.

---

1. Treballador Social, Sociòleg i Doctor en Desenvolupament Local i Territori. IIDL. Universitat de València.

2. Treballadora Social, Sociòloga i Màster en Benestar Social. Serveis Socials. Ajuntament de Burjassot.

3. Educador Social. Màster en Drogodependències. Serveis Socials. Ajuntament de Burjassot.

4. Treballadora Social, Sociòloga i Màster en Desenvolupament Local. IIDL. Universitat de València.

5. Mestra especialitzada en Pedagogia Terapèutica. Conselleria d'Educació. Generalitat Valenciana.

Les *Escoles Esportives 613 Vivendes*, sorgeixen l'any 1994 com a experiència de participació comunitària i de promoció de la convivència social, sent el seu instrument la promoció de l'esport base, recolzant-se en el voluntariat i en la participació social dels veïns. Després de tretze anys, hui és coneguda i reconeguda en el barri de les *613 Vivendes* i en el municipi de Burjassot.

L'objecte d'aquest article és la sistematització de la intervenció, ja que constitueix un exemple de bona pràctica de treball social comunitari per a la inclusió social mitjançant l'esport i la participació comunitària en l'àmbit local.

Paraules clau: Inclusió Social, Intervenció Comunitària, Barri Desfavorit, Participació Social, Esport, Treball Social.

Resumen

En el siguiente artículo, se presenta la sistematización de la experiencia de inclusión social desarrollada desde la entidad *Escoles Esportives 613 Vivendes* de Burjassot. Constituye una experiencia de intervención socio-educativa mediante el deporte en un contexto marcado por la exclusión social.

El barrio de las 613 Viviendas fue construido el año 1979 con el objetivo de acabar con el Chabolismo de la periferia de la ciudad de València, constituyéndose con el paso de los años, en un ejemplo de exclusión social asociado al territorio, donde se identifican las desigualdades socio espaciales. Pronto, vivir en el barrio provoca un fuerte impacto en el comportamiento social, la calidad de vida y las oportunidades de futuro de los que viven en él.

Las *Escoles Esportives 613 Vivendes*, surgen el año 1994 como experiencia de participación comunitaria y de promoción de la convivencia social, siendo su instrumento la promoción del deporte base, apoyándose en el voluntariado y en la participación social de los vecinos del barrio. Después de trece años, hoy es conocida y reconocida en el barrio de las 613 Viviendas y en el municipio de Burjassot.

El objeto de este artículo es la sistematización de la intervención, ya que constituye un ejemplo de buena práctica de trabajo social comunitario para la inclusión social mediante el deporte y la participación comunitaria en el ámbito local.

Palabras clave: Inclusión social, Intervención Comunitaria, Barrio Desfavorecido, Participación Social, Deporte, Trabajo Social.

Abstract

The following article presents the systematization of an experiment in social inclusion carried out via the *613 Viviendas* sports schools in Burjassot. The experiment involves a social-educational intervention through the medium of sport in a context of social exclusion.

The *613 Viviendas* estate was built in 1979 to house people from the shanty towns that had sprung up on the outskirts of the city of Valencia. Over the years it became an example of social exclusion associated with a territory in which socio-spatial inequalities were intensifying. Living on the estate would soon have a strong impact on the social behaviour, quality of life and future opportunities of the residents.

The *613 Viviendas* sports schools first appeared in 1994 as an attempt to encourage community participation and social harmony through the promotion of grassroots sport, relying on volunteer workers and social participation by residents. Today the scheme is well-known and appreciated on the *613 Viviendas* estate and throughout the Burjassot council area.

The aim of this article is to systematize the intervention as it provides an example of good practice in community social work aimed at encouraging social inclusion through sport and community participation at a local level.

Keywords: Social inclusion, Community intervention, Disadvantaged neighbourhood, Social participation, Sport, Social work.

1. Introducció

Les *Escoles Esportives 613 Vivendes*⁶ és una entitat de caràcter social sense ànim de lucre, que treballa en el barri desfavorit de les 613 Vivendes de Burjassot (València). Un barri declarat d'acció preferent pel Decret 157/1988 del Consell de la Generalitat Valenciana. El Decret de Barris d'Acció Preferent és el marc d'actuació bàsic en el conjunt de territoris que presenten greus problemes d'exclusió social a la Comunitat Valenciana i son catalogat així per la Generalitat Valenciana.

L'entitat va ser creada l'any 1994, a partir de l'esforç conjunt de tres entitats (Associació de Veïns 613 Vivendes, Associació Civil "Manantial" i els Serveis Socials municipals) i un grup de joves, que pensaven que una de les formes de promocionar a la infància de barris desfavorits era mitjançant la pràctica d'activitats esportives.

Des de llavors fins a l'actualitat, aquesta entitat ha procurat trencar les barreres de tipus social de rebuig que es creen al voltant dels barris desfavorits, treballant per la integració real i efectiva, a nivell social, relacional i local del Barri d'Acció Preferent 613 Vivendes⁷.

L'objecte d'aquest article és la sistematització de la pràctica generada als darrers 13 anys, ja que constitueix un exemple de bona pràctica en el marc del treball social per a la inclusió social mitjançant l'esport. A continuació es fa referència als antecedents, és a dir als elements teòrics i de recerca que justifiquen aquesta pràctica.

2. Antecedents: Els barris desfavorits i les activitats esportives com a mitjà d'inclusió social

En la societat postmoderna, la vulnerabilitat i el risc d'exclusió atrapen a sectors més amplis de la societat; els riscos s'han ampliat i diversificat fent-nos més vulnerables en extensió i intensitat, en aquest sentit Castel (1997) assenyala que la societat actual és caracteritzada per una zona de vulnerabilitat anterior a l'exclusió cada vegada major. Bourdieu (1999) caracteritza la vulnerabilitat com un estat permanent de *precarité*, inseguretats de

---

6. A continuació s'empraran les sigles EE.EE 613 per a denominar a las *Escoles Esportives 613 Vivendes*.

7. A continuació s'empraran les sigles BAP 613 per a referir-se al Barri d'Acció Preferent 613 Vivendes.

nivell social, incertesa del futur i sentiment de no controlar el present que es combina amb una incapacitat de construir projeccions futures i actuar coherentment.

El territori introdueix desigualtats. Les seues característiques físiques i, sobretot humanes (xarxes de transport, equipaments, usos del sòl, etc.), fan impossible la igualtat d'oportunitats real. El lloc de residència de cada persona i la forma en què experimenta o viu la seua realitat (determinada pel seu entorn), contribueix, junt amb altres factors, a explicar les diferències socials i les divergents trajectòries de vida de moltes persones, en particular els joves. Viure en barris sensibles marca les personalitats dels residents i els condueix a l'autoexclusió, condicionant les relacions socials amb la resta de residents de la ciutat que fugen d'aquests territoris per por als seus residents (Herin, 2008).

Són molts i diversos els col·lectius en situacions d'especial vulnerabilitat, i poques vegades constitueixen una prioritat visible de l'acció de govern. La infància i l'adolescència vulnerable és un dels grups més invisibles i amb més dificultats per a fer-se amb el seu espai social (Pérez Cosín i Uceda-Maza, 2009). En una societat caracteritzada no sols per tenir grans grups exclosos o al marge, sinó pels extensos grups que viuen en la vulnerabilitat i que corren el risc de desplomar-se en l'exclusió; la qüestió a reflexionar és com afecta la seua infància i adolescència. En aquest sentit, Zarzuri (2000) revela que els factors de vulnerabilitat en els adolescents estan més relacionats amb les contingències vinculades a les causes que generen el risc (residir en un barri amb elevada taxa de desocupació i ociositat), que amb el risc en si mateix (la desocupació / l'ociositat). Des d'aquesta perspectiva, el temps d'exposició al risc configurarà el grau de vulnerabilitat a què s'ha sotmès un individu, sobre el qual l'exclusió dissenyarà el seu particular pla de desgast.

L'estudi de l'exclusió social vinculada a la segregació social i la seua relació amb la vida comunitària és objecte d'estudi de les ciències socials. En les darreres dècades s'ha evidenciat un major interès i preocupació cap a l'exclusió social en general, i cap a l'exclusió social juvenil en particular, ja que lluny de desaparèixer del mapa de les ciutats europees, aquesta s'ha vist accentuada, fins al punt de manifestar-se a través de diverses revoltes juvenils en distintes ciutats com París (novembre 2005) i Londres (agost 2011).

A Europa l'increment del risc de vulnerabilitat així com l'emergència de marginalitat urbana no han suposat la guetització de determinats barris, sinó la diferenciació social

i concentració de desavantatge social en determinades parts de la ciutat, amb alt predomini en els barris perifèrics (Paugam, 2007 i Wacquant, 2008). L'evidència de processos de segregació urbana i residencial sumats a indicis de segregació escolar, aguditzen les divisions i les tensions etnicoracials que tenen lloc principalment en barris desfavorits. Els problemes de marginalitat urbana són un tema cada vegada més present en les agendes polítiques i socials ja que amenacen de ser problemes crònics i de qüestionar els modes tradicionals de ciutadania (Wacquant, 2007).

Coincidint amb aquest context d'intensificació de les desigualtats socioespacials, i per tant d'un augment del nombre d'àrees urbanes desfavorides (Atkinson i Kintrea, 2001), el debat sobre els efectes del barri ha suscitat un interès que va *in crescendo*. Els treballs empírics de Brooks-Gunn, *et al.* (1993) assenyalen que viure en un determinat barri impacta sobre el comportament social, la qualitat de vida i les oportunitats de futur dels que viuen en ell, fent especial insistència en la influència negativa, especialment on hi ha importants deficiències en equipaments i serveis socials dirigits a la ciutadania (Wilson, 1987; Jencks i Mayer, 1990 i Musterd *et al.*, 2006). El territori es configura, per tant, com un element fonamental per a explicar l'exclusió social. L'anàlisi del mateix és complex, com el propi espai, a causa de la multitud d'interrelacions existents, sinergies i ralentitzacions, per tant l'enfocament interdisciplinari es configura com el més adequat.

La realització de manera dirigida de l'Activitat Esportiva en els barris, és un fenomen recent a la història de l'Educació, que té el seu origen després de la II Guerra Mundial a França, quan la població destrossada a tots els nivells pel conflicte bèl·lic de l'ocupació nazi, precisava d'alguna eina per eixir endavant. Sorgeixen així els moviments populars internacionals d'educació, que a l'Estat Espanyol arriben a 1959 com una estratègia de lluita contra els efectes socials generats per una situació de falta de llibertats en comunitats i territoris de la nostra geografia i com una eina d'intervenció socioeducativa (Úcar, 2002).

En els darrers vint anys, les polítiques socials dels països amb sistemes de benestar més complexos han incorporat l'esport per a intervenir sobre les àrees tradicionals de l'acció social o sobre les manifestacions més recents de l'exclusió social (Santos *et al.*, 2004). Planteja Subirats *et al.* (2010) que parlar d'inclusió social és parlar de ciutadania. La inclusió social i la ciutadania operen amb lògiques distintes, però estretament vinculades, i una és condició i possibilitat de l'altra. En els seus encreuaments, limitacions, dinàmiques

es produeix la inclusió social. Així mateix, després d'analitzar diferents experiències d'intervenció social amb col·lectius conclou que els tres elements fonamentals que constitueixen la clau de la intervenció són: acollir, acompanyar i construir autonomia. Marchioni (1989), considera que la intervenció comunitària és la metodologia del Treball Social que millor permet treballar en la prevenció de l'exclusió social així com en inici de processos d'inclusió social.

D'una forma innovadora, l'activitat física i l'esport forma part d'eixa tradició d'acció comunitària implantada als nostres barris per generar teixit social a partir de la dècada dels 60 per organitzacions i professionals del treball social:

“...L'activitat física i l'esport correctament planificades, amb una metodologia específica i seguint la idea d'educació física centrada en la promoció de valors pot contribuir a la prevenció de conductes antisocials i a la millora de la qualitat de vida i del benestar personal i social d'estes poblacions, generant una alternativa positiva en les seues vides...” (Jiménez *et al.*, 2005:14)

Muñoz (2011) a partir d'una sistematització dels estudis sobre el tema realitzats per altres autors, classifica els beneficis de l'esport a escala individual i a escala grupal:

a) **Individual:** proveeix l'oportunitat d'adquirir habilitats físiques i esportives; augmenta l'autoestima; permet el reconeixement de les limitacions pròpies; avalua destreses i aptituds permetent als participants conèixer millor el seu cos; dóna l'oportunitat de responsabilitzar-se de la pròpia salut; ocupació del temps lliure; acceptació de regles i normes; transmissió de valors educatius (esforç, perseverança, esperit d'equip); ofereix models socials dignes d'imitació a través de la funció heroica (el mite de l'heroi esportiu, del patiment, de l'abnegació); reforça la identitat personal; propicia oportunitats d'ocupació i b) **Grupal:** és un mitjà d'inserció, de socialització i accés a la ciutadania; dóna l'ocasió de conèixer i comunicar-se amb gent nova, és un lloc de trobada, d'acceptació de diferències; tant en les pràctiques més regulades com en aquelles més informals, l'esport propicia la interacció entre els participants, la creativitat i el desenvolupament de la personalitat; proporciona l'ocasió al grup de construir les seues experiències i de reforçar la sociabilitat.

La intervenció amb col·lectius desfavorits per mitjà de l'activitat física i l'esport, ha de tenir com a objectiu fonamental el desenvolupament personal i social per damunt de

millorar les seues habilitats físiques; cercant un desenvolupament *amb* i no *per a* la pràctica esportiva. Les activitats fisicoesportives es converteixen en un mitjà per a aconseguir els objectius a nivell social no un fi en si mateix (Pardo, 2008).

Hellison (1995) assenyala que la pràctica esportiva amb adolescents en situació de risc permet adquirir i desenvolupar valors com l'esforç i l'autogestió propis del benestar i el desenvolupament personal, així com respecte als sentiments i als drets dels altres i capacitat per escoltar i posar-se en el lloc dels altres més vinculats a la integració social. De fet la Comissió Europea per a l'esport, afirma que aquest constitueix, un dels àmbits més importants de l'activitat comunitària:

“L'esport constitueix un instrument adequat per a promoure una societat més inclusiva, per a lluitar contra la intolerància i el racisme, la violència, l'abús de l'alcohol o l'ús d'estupefaents; l'esport pot contribuir a la integració de les persones excloses del mercat laboral”

Mitjançant el programa europeu “Youth in Action”, amb el nom de “Training Course Streetwise” s'investigà aquests pressupostos en 12 països europeus i es van concloure que l'esport és una eina eficaç per a treballar amb col·lectius exclosos (Fernández Gavira, 2008).

Però no hem d'oblidar que l'esport també té uns límits a tindre en compte tant per les persones que l'utilitzen per educar com per les que el reben. Segons planteja Maza *et al* (2009) al Pla integral per l'activitat física i l'esport, existeixen uns límits respecte a l'esport i la integració de col·lectius en risc d'exclusió: a) Projectes que a la seua dinàmica interna i externa fomenten més la *deportivització* que la integració, de forma que es torna a donar l'exclusió dels que no tenen bones qualitats esportives, b) Projectes esportius que atribueixen a l'esport un paper rehabilitador sense límits de les persones que presenten un tipus de desviació social, c) Projectes o esdeveniments esportius on reben més importància els organitzadors que els organitzats i d) Projectes que esdevenen en un apadrinament de les persones a les que van dirigits.

3. Metodologia i Context Territorial

Aquest treball es fruit d'un procés de sistematització. Aquesta permet la recuperació d'una experiència de la pràctica i mitjançant un procés de diàleg permanent amb la teoria produir coneixement, per tant és una metodologia de recerca molt utilitzada en disciplines com el treball; molt pròpia dels moviments d'educació popular i forma part de les estratègies de produir coneixement des de la Investigació-Acció-Participació (Leal, 2009).

Des d'un procés metodològic concebut des de la sistematització cal partir del present, a partir d'allò que fem, dels problemes, els interrogants, els desafiaments i els qüestionaments, les necessitats i les contradiccions que es tenen en el moment actual i tenir una visió prospectiva de futur. És possible fer aquesta perquè l'entitat EE.EE 613 porta dinou anys treballant en un mateix context territorial i social, amb una mateixa finalitat i amb estratègies semblants.

Per aquest article, l'anàlisi ha constatat de dues parts, una l'explotació de dades secundàries a partir de la anàlisi de les fonts documentals escrites de l'entitat (memòries anuals); i l'altra, entrevistes amb la Junta Directiva, monitors esportius i col·laboradors de l'entitat; aportant una complementarietat entre dades quantitatives i qualitatives. Així mateix els autors d'aquest article han sigut en diferents moments col·laboradors de l'entitat.

El BAP 613 es construeix a finals dels anys setanta com resultat del disseny d'una sèrie d'estratègies estatals per a acabar amb el xabolisme, barraquisme i habitatges d'autoconstrucció. Un barri compost íntegrament per habitatge social, ubicat en la zona nord-oest de Burjassot, ciutat dormitori enclavada en l'àrea metropolitana de València. El barri es pobla en un temps molt breu amb persones sense vincles, sense sentit de pertinença a la comunitat, desconegudes, procedents de zones molt diverses geogràficament; però tenint en comú les seues dificultats per a l'accés a un habitatge normalitzat i la seua precarietat econòmica, la qual cosa ens indica que tipus de comunitat artificial es va a conformar en breu temps (Monje i Uceda, 2003).

Entre les diverses problemàtiques sorgides en el barri podem ressaltar la degradació contínua i permanent del mateix, fenòmens propis de finals dels anys 80, com són els alts índexs de consum i venda de droga que es realitza dins del barri i que afecta la població infant-juvenil, tenint com a conseqüència l'increment desmesurat de la delinqüència ju-

venil. Evidentment aquesta situació també afecta el conjunt del municipi de Burjassot, on cada vegada més es produeix un sentiment d'estigmatització i de rebuig del conjunt dels veïns de les 613 vivendes; realitzant-se manifestacions de comerciants i veïns per l'increment progressiu de la delinqüència i de la degradació social existent, exigint a les autoritats municipals la seua intervenció amb caràcter urgent.

En l'actualitat, el barri disposa d'un cens de 2.139 veïns i concentra greus problemes d'exclusió social, desocupació, desestructuració familiar, drogues i delinqüència juvenil. La població menor de 30 anys representa el 46.5 % de la població, 10 punts per damunt del percentatge corresponent municipal.

El BAP 613 és una àrea d'important concentració de persones pertanyents al poble gitano, al voltant del 25 % de les persones hi residents pertanyen a aquest col·lectiu. Pel que fa a la població immigrant, representen un poc més del 7 % de la població del barri.

Les últimes dades facilitades sobre la taxa d'atur del barri (2013), es trobava en el 51.7 %, 30 punts per damunt de la taxa que eixe any tenia Burjassot; i una taxa d'activitat del 28.6 % i d'inactivitat del 40.7%. Taxes que han anat agreujant-se els darrers anys per la crisi econòmica que vivint, i que ha fet augmentar la pobresa i la desigualtat, de fet des que es disposen de dades no s'havia registrat un creixement tan alt de la desigualtat (Foessa, 2013)⁸. Aquest barri és precisament un context territorial on la crisi ha actuat amb major virulència, empobrint cada vegada més als seus veïns.

A nivell educatiu, el BAP 613 presenta problemes severos d'absentisme escolar, abandonament prematur dels estudis i fracàs escolar, sent els nivells educatius en el barri realment baixos ja que un 67 % de la població no ha finalitzat l'educació bàsica (EGB o ESO). L'any 2013, el 52.2 % de l'absentisme escolar del municipi es trobava en el BAP 613.

Respecte a la delinqüència juvenil, hem de destacar que des de que es va crear el programa mesures judicials en medi obert⁹ i fins l'any 2005, el pes d'aquest programa mu-

---

8. L'índex de Gini ha augmentat gairebé un 10%, mentre que la diferència entre la renda del percentil 80 i el percentil 20 ha crescut un 30%. Això confirma les diferències entre extrems de la distribució de la renda ja que millora la de les llars més riques i empitjora la de les llars més pobres (Foessa, 2013).

9. El Programa de Mesures Judicials en Medi Obert és un programa que intervé amb els adolescents i joves als que se'ls ha imposat una mesura judicial segons contempla la llei 5/2000 de responsabilitat penal del menor.

nicipal se situava al BAP 613, tenint entre un 60 % i 70 % dels menors derivats al programa amb residència al barri. Aquesta situació va començar a minvar a partir de l'any 2006 per diversos factors: la intervenció comunitària al barri, increment de menors residents en altres barris del municipi, etc.; arribant l'any 2010 ser el 70% dels menors de mesures judicials d'altres barris del municipi. No obstant, la prevalença d'adolescents delinqüents continua sent major al barri (l'any 2010 la prevalença de delictes al BAP 613 és d'un 7.22 %, front un 1.94 % de la resta del municipi).

A causa de les problemàtiques existents en el barri, de les quals hem reflectit algunes pinzellades, es va iniciar un procés d'intervenció comunitària des dels Serveis Socials municipals amb la dotació d'importants recursos: Unitat de Treball Social de Zona "613 Vivendes", Centre de Dia per a menors, Centre d'atenció a la Infància, ludoteques, Programa de Mesures Judicials al Medi Obert. Així mateix s'han desenvolupat des de l'Administració Pública diversos projectes en el barri per a combatre l'aïllament del mateix, millorar les seues condicions d'habitabilitat, afavorir la formació i inserció laboral i la integració en la resta del conjunt del municipi. Malgrat l'eliminació de les barreres arquitectòniques que separaven al barri de la resta de Burjassot, i la seua integració física en el municipi al BAP 613 continua abundant el sentiment d'estigmatització i de rebuig, i manté moltes de les problemàtiques característiques dels barris desfavorits.

Sens dubte, el barri de les 613 "Vivendes" constitueix un laboratori social per a analitzar les polítiques i programes d'inclusió social desenvolupats per les administracions públiques i el tercer sector o projectes sorgits de la col·laboració entre ambdós institucions com el cas de les EE.EE "613 Vivendes".

4. Els eixos de la Inclusió Social i la Intervenció Comunitària en les Escoles Esportives 613 Vivendes

El treball desenvolupat per les EE.EE "613 Vivendes" s'ubica en el tercer nivell d'acció social de Marchioni (1989), és a dir desenvolupant acció social amb la comunitat. És una experiència d'intervenció comunitària heretera de l'educació popular. Les seues estratègies d'intervenció sobre les quals es fonamenta i articula són:

Estratègia I. Metodologia d'intervenció amb els infants i adolescents.

Els infants i adolescents amb què l'entitat treballa provenen principalment del BAP 613, molts d'ells derivats pels Serveis Socials municipals i els centres escolars. Són menors en situació de risc social, per la situació sociofamiliar, presentant problemes importants d'absentisme i abandonament escolar, retards maduratius, carències afectives i d'hàbits conductuals i higiènics, etc.

A les EE.EE 613 no es fa distinció entre nivells socials, econòmics, culturals, i ètnics. La pràctica esportiva permet treballar obertament valors com la solidaritat, el respecte per un mateix i pels altres, la tolerància, la camaraderia; i hàbits com la puntualitat, la responsabilitat i la higiene, etc. Es potència les actituds dels infants positives i es treballa per la modificació de les negatives. Mitjançant la pràctica esportiva, es genera resiliència en els infants i adolescents, capacitat de millorar el seu futur, ja que l'entrenament constant, la millora en les relacions i formes d'interactuar són reforçades positivament pels seus entrenadors millorant la seua percepció de si mateix.

L'esport és la porta per treballar amb les famílies des d'una perspectiva integral, ja que en els moments informals, en els entrenaments, partits, etc, es treballa amb la família la importància d'anar a l'escola, dels hàbits conductuals, higiènics, etc. Així mateix és una oportunitat per treballar en el grup d'iguals, ja que moltes de les actituds i comportaments estan vinculats al seu grup de socialització i la seua modificació implica generar en el grup altres pautes alternatives de socialització.

En aquest moment, l'esport que s'ha triat per fer aquesta intervenció amb els infants i adolescents del barri és el futbol sala. Al voltant d'aquest esport, s'està intervenint amb un total de 120 infants i adolescents d'edats compreses entre 4 i 18 anys, distribuïts en equips de diferents categories que participen en diferents lligues d'àmbit local, provincial i autonòmic. Però per visualitzar millor la realitat de intervenció d'aquesta estratègia en l'any 2012, el nombre de menors i jòvens amb els que es treballa en aquesta línia, mostrem la taula 1 on es reflectix els diferents equips formats, les edats amb les que s'intervé i nombre de menors.

Taula 1. Nombre d'infants i adolescents amb els que intervé les EE.EE. 613.

CATEGORIA	EDAT	Nº EQUIPS	Nº MENORS
QUERUBÍ	4 i 5 anys	1	14
PREBENJAMÍ	6 i 7 anys	1	12
BENJAMÍ	8 i 9 anys	2	20
ALEVÍ	10 i 11 anys	2	19
INFANTIL	12 i 13 anys	2	20
CADET	14 i 15 anys	1	9
JUVENIL	16, 17 i 18 anys	1	9
FEMENÍ	De 12 fins 18 anys	2	17
TOTAL		12	120

Font: elaboració pròpia a partir de les dades facilitades per l'associació EE.EE. 613 referents a l'any 2012.

Estratègia II. Promoció i formació del voluntariat que treballa amb els infants i adolescents.

“...El voluntariado en organizaciones deportivas ofrece numerosas oportunidades de educación no formal, algo que es necesario reconocer y mejorar. El deporte también ofrece atractivas posibilidades para el compromiso de los jóvenes y su participación en la sociedad, y puede tener un efecto beneficioso para ayudar a las personas a apartarse de la delincuencia...” (*Libro blanco sobre el deporte, 2007: 7*)

Atenet a l’afirmació del Llibre blanc sobre l’esport presentat per la Comissió de les Comunitats Europees, la promoció del voluntariat és un dels eixos fonamentals de la entitat. L’equip de voluntaris de les EE.EE. 613 està compost per un total de 20 membres distribuïts en dos blocs importants: junta directiva i entrenadors; com podem veure en el següent quadre.

Quadre 1. Distribució dels voluntaris de les EE.EE. 613.

VOLUNTARIS	NOMBRE	FUNCIONS
JUNTA DIRECTIVA	7	Presa de decisions referents al funcionament de l'entitat.
ENTRENADORS	13	Preparació i desenvolupament de les activitats amb els menors (entrenaments, partits, etc). Els entrenaments són de dos a tres per categoria, i els partits, un o dos a la setmana, depenent de la lliga i les altres competicions.
ALTRES COL·LABORADORS	6	Col·laboració en les activitats de l'entitat, tasques administratives, assessorament, etc. Són treballadors socials, etc que fan suport fent-ne acompanyament a l'entitat

Font: elaboració pròpia a partir de les dades facilitades per l'associació EE.EE. 613 referents a l'any 2012.

En el que respecta a la promoció del voluntariat, un dels criteris fonamentals de l'entitat és el treball mitjançant els veïns del propi barri, els quals han de prendre consciència de la seua realitat i decidir canviar-la. El procés de concientitzar-se no és només prendre consciència de quelcom ha de canviar, sinó que suposa també prendre una decisió que implica un compromís. Per això, és precís arribar a la consciència crítica, i només des d'aquesta, les persones cerquen les causes reals i les correlacions, i des d'ací no és possible fugir de les pròpies responsabilitats. S'educa en la capacitat de triar al posseir més d'un punt de vista de la seua situació, la seua forma de vida i el seu entorn. Així mateix, s'adquireix la capacitat de transformació d'aquelles coses que no són del seu grat, no els interessa o consideren negatives. (Freire, 2004 i 2005).

Per això, el voluntariat de les EE.EE 613 és un voluntariat principalment resident al barri, sensibilitzat amb la seua realitat més pròxima. Com podem veure, el 100 % dels voluntaris que conformen la junta directiva, resideixen al BAP 613; i en el cas dels entrenadors, un 77 % pertanyen al barri, i l'altre 33 són veïns de Burjassot que viuen en els barris pròxims al BAP 613. A més, gran part d'ells, un 57 % en el cas de la junta directiva i un 77 % en el cas dels entrenadors, són voluntaris que quan eren infants i adolescents també van pertànyer a les EE.EE. 613 i van jugar als seus equips. Per fer-nos una imatge més clara de l'equip de voluntaris que conformen l'entitat, en la següent taula es mostren algunes dades sobre la seua residència, situació, etc.

Taula 2. Algunes dades dels voluntaris de les EE.EE. 613.

	RESIDIXEN AL BAP 613	ETNIA GITANA	PROMOCIÓ DE LES EE.EE 613	SENSE TREBALL	PROBLEMES AMB LA JUSTÍCIA
JUNTA DIRECTIVA	100 %	14 %	57 %	43 %	29 %
ENTRENADORS	77 %	23 %	77 %	39 %	39 %

Font: elaboració pròpia a partir de les dades facilitades per l'associació EE.EE. 613 (any 2012).

Però es tracta d'un equip de voluntaris de nivells educatius-formatius mig-baix (majoritàriament sense haver conclòs els estudis primaris), que dificulta la seua participació en processos formatius normalitzats. Tan sols un 14 % de la junta directiva y un 15 % dels entrenadors han tret el graduat escolar i de vegades a partir de col·laborar a l'entitat, ja que tot espai de relació és espai d'intervenció social.

Taula 3. Nivell d'estudis dels voluntaris de les EE.EE. 613.

	Sense estudis	Certificat d'escolaritat	Graduat escolar
JUNTA DIRECTIVA	57 %	29 %	14 %
ENTRENADORS	31 %	54 %	15 %

Font: elaboració pròpia a partir de les dades facilitades per l'associació EE.EE. 613 (any 2012).

Açò fa necessari una formació bàsica dels voluntaris, a fi de dotar-los dels coneixements necessaris perquè puguin reflexionar sobre la situació social del seu barri, i la importància de participar i col·laborar, així com d'oferir un marc d'oportunitats per als infants i adolescents del seu barri.

Atenent a això, un dels objectius de l'entitat és la *Formació i motivació del voluntariat en principis i valors coeducatius, integradors, empàtics i participatius*; per tal d'això es realitzen xerrades i cursos, amb la col·laboració de tècnics experts tant en matèria esportiva com social, per a preparar els voluntaris. Aquestes es fan amb la xarxa de recursos comunitaris, és a dir Serveis Socials (prevenció en drogodependències), Gabinet Psicopedagògic Escolar (pautes d'ensenyament), Formació i Inserció Laboral (Tècnics Municipals), Centres Escolars (formació esportiva), etc.

A més, amb l'objecte de motivar els voluntaris, i oferir una possibilitat de continuïtat als joves majors de 16 anys, que deixen de pertànyer a l'associació al no existir pràcticament competicions en què participar en eixes edats, s'ha dissenyat un projecte per a treballar amb els joves majors de 16 anys, i els monitors voluntaris, mitjançant la creació d'un equip de futbol 11 per a participar en les lligues amateurs. Amb això, es treballen directament dos aspectes: la continuïtat dels joves com a jugadors de les EE.EE 613, i la motivació dels voluntaris al permetre'ls jugar en un equip amb el nom de la seua entitat i del seu barri. A més, açò serveix com un punt de trobada entre els voluntaris de l'associació, al marge de les activitats que comporten el seu compromís de voluntari amb ella.

Estratègia III. Incorporació en el teixit social del municipi de Burjassot, és a dir en la seua realitat local.

A finals de la dècada dels huitanta, Castells (1995) ens va explicar com la globalització del món implicava, de forma paradoxal, un enfortiment d'allò local com a única resposta viable de la ciutadania davant de la pèrdua de control de les seues pròpies vides: local enfront del global. Allò local, concebut des de la proximitat del territori, aferrat a la identitat pròpia, com a veïns, membres d'una cultura, d'una ètnica, d'una nació, i per tant amb gran potencialitat inclusiva.

Una de les estratègies fonamentals per a la inclusió social dels territoris desfavorits és la integració amb els seus barris limítrofs i la plena participació i acceptació de la resta del municipi. En aquest sentit és necessari treballar la integració des de dins a fora i des de fora a dins, per tant les dificultats estan en ambdós costats.

En el cas de les EE.EE. 613, aquesta integració es treballa des de dos fronts, l'esportiu i un altre, més vinculat a la coordinació amb els recursos del territori. Esportivament l'entitat porta en marxa dos actuacions, amb les seues activitats concretes.

Quadre 3. Actuacions, finalitats i activitats de les EE.EE. 613.

ACTUACIONS	FINALITAT	ACTIVITATS
Participació en les competicions d'esport escolar a nivell municipal, provincial i autonòmic.	Integració en les competicions esportives escolars organitzades, donant així a conèixer la associació i afavorir la seua normalització.	<i>Jocs Esportius de la CV</i> , cada temporada des de la Generalitat Valenciana s'organitza les competicions de l'esport escolar de la comunitat en les diferents disciplines. <i>Olimpiades escolars municipals</i> , organitzades anualment pel departament d'esports del M.I. Ajuntament de Burjassot per a la finalització de la temporada escolar, i on participen totes les entitats esportives del municipi.
Organització de tornejos propis.	Aconseguir que la resta de Burjassot i de municipis limítrofs vaja al BAP 613 i es fracture l'aïllament social.	<i>Torneig escolar 613 vivendes</i> , s'inviten a participar als equips de Burjassot i municipis limítrofs que també participen en la lliga escolar i es realitza un torneig que dura dos setmanes. <i>24 hores de futbol sala</i> on s'invita a participar a equips de futbol sala amateurs. <i>Torneig mixt i intergeneracional de petanca 613 vivendes</i> , la petanca és una activitat molt estesa en el barri i en la resta del municipi, i aquest torneig és un bon punt de trobada per a unir-se i donar a conèixer a l'associació.

Font: elaboració pròpia a partir de les dades facilitades per l'associació EE.EE. 613 (any 2012).

En el que respecta a la coordinació amb el recursos del territori, hem de tenir en compte els perfils dels infants i joves amb els que intervé l'associació, que ja hem esmentat en punts anteriors; el que fa necessari una coordinació tant al departament de serveis socials del municipi com amb els centres educatius que treballen amb els infants i adolescents del BAP 613.

Quadre 3-Bis. Actuacions, finalitats i activitats de les EE.EE. 613.

ACTUACIONS	FINALITAT	ACTIVITATS
Reunions amb el departament de Servicis Socials i centres educatius.	Treballar coordinadament amb els recursos que intervenen amb els menors, a fi de poder abordar els menors d'una forma integral.	<i>Reunions trimestrals amb el centre educatiu CAES (Centre d'Atenció Especial)</i> <i>Reunions amb el programa de mesures judicials en mig obert</i> <i>Reunions amb el programa d'absentisme escolar</i> <i>Comissió mixta del BAP 613</i> <i>Subcomissió educativa municipal</i>
Reunions amb l'entramat associatiu del BAP 613.	El teixit associatiu del BAP 613 és prou ampli, existint un important nombre d'associacions en ell, dotze en total. Per això, consideren important la coordinació amb les mateixes, atenent que totes treballen per un objectiu comú, la millora del seu barri.	<i>Reunions periòdiques amb les diferents associacions del BAP 613, en què es comuniquen futurs esdeveniments, accions, i s'ofereixen col·laboració i cooperació en les activitats a realitzar.</i>

Font: elaboració pròpia a partir de les dades facilitades per l'associació EE.EE. 613 (any 2012).

Estratègia IV. Treballar des de l'acollida, l'acompanyament i l'autonomia.

Segons Pérez Eransus (2004:102) "...acompanyar és avançar al costat de l'altre, compartir un projecte comú...", diferenciant-lo del seguiment, perquè en aquest, l'usuari és un objecte pacient, i el professional qui l'observa, vigila i controla. En canvi, l'acompanyament parteix de la responsabilitat de l'usuari en intentar d'organitzar la seua pròpia estratègia, d'utilitzar els recursos que hi ha al seu abast d'una forma eficaç; però també parteix de la constatació de les dificultats que va a trobar-se per fer-lo.

En aquest sentit des del departament de Serveis Socials de l'Ajuntament de Burjassot s'ha acompanyat a l'entitat, s'han donat suport, des del respecte i promovent cada vegada més la seua autonomia política, és a dir és una entitat que com qualsevol altra ha de prendre les seues decisions filosòfiques, de principis i valors, d'estratègia de relació amb la resta d'actors polítics del context i d'intervenció. Als primers anys es gestionava

com un programa propi de prevenció i inserció social, posteriorment s'acompanya en les decisions del dia a dia i avui s'assessora i ajuda en els processos burocràtics, sol·licituds de subvencions per al finançament de l'entitat, problemes amb institucions, etc. Des de l'acollida inicial, es passà a l'acompanyament i es treballa per l'autonomia definitiva, ja que és l'objectiu final de qualsevol intervenció comunitària, coherent amb la finalitat de les Escoles Esportives 613 Vivendes: *Dotar als infants, adolescents i joves, voluntaris i veïns d'una consciència de la situació d'exclusió social en què es troba el barri, i proporcionar eines per a la seua transformació.*

5. Conclusions i Reflexions

Des de la seua creació en 1994 fins a l'actualitat, les EE.EE 613 han passat per molts moments, de bonança, de precarietat, de ressorgiment, de reformulació...adaptant-se en cada moment a la situació econòmica i social regnant. Precisament, el ser una entitat de proximitat, li ha permès la flexibilitat necessària per a garantir la seua continuïtat. Les EE.EE 613 després de dinou anys han generat una imatge positiva en la qual es troben identificats els infants i adolescents del barri, mitjançant l'entitat han visitat tots els barris del municipi, altres municipis i províncies havent guanyat competicions i fent que el seu barri siga conegut no tan sols per allò negatiu sinó per una imatge positiva.

La intervenció mitjançant l'esport de forma sistemàtica en barris desfavorits i amb col·lectius en situació d'exclusió social, es mostra amb gran èxit participatiu i amb gran capacitat de permetre trencar barreres d'aïllament social que es produeixen en aquests barris, de generar percepció positiva d'un mateix i capacitat d'intervenir en el seu futur individual i col·lectiu, ja que la participació suposa empoderament en el sentit de què les persones arriben a ser capaces de prendre el control de les seues circumstàncies i conquerir objectius, així com de treballar per a la millora de la seua qualitat de vida (Bates i Davis, 2004).

Les EE.EE 613 desenvolupen un programa global i integral on es treballa amb els infants i adolescents, amb els monitors, amb la Junta Directiva i amb la comunitat, on el treball en xarxa en el dia a dia amb altres entitats i professionals del terreny millora els resultats i genera oportunitats per a totes les entitats: l'estratègia és guanyar-guanyar.

L'espai local es configura com un espai privilegiat on desenvolupar estratègies d'intervenció participatives que propicien la inclusió social. És un espai on és possible el reconeixement de les persones, els interessos mutus i el desenvolupament d'estratègies comunitàries.

En el context actual d'augment de la desigualtat es fa necessari cada vegada més projectes que des del compromís ètic acompanyen a les persones i a les seues comunitats en un procés de millora col·lectiva, on es trenque el cercle de l'exclusió i les persones participen del seu procés de desenvolupament i és en aquest espai on el treball social comunitari té un rol fonamental.

6. Referències bibliogràfiques

- Atkinson, R. y Kintrea, K. (2001): "Disentangling Area Effects: Evidence from deprived and non-deprived neighbourhood Effects and Cultural Exclusion". *Urban Studies*, 39, 85-93.
- Balibrea, E.; Santos, A. y Lerma, I. (2002): "Un estudio exploratorio: actividad física, deporte e inserción social de jóvenes en barrios desfavorecidos". *Apunts: Educación física y deportes*, 69, 106-111.
- Bates, P. y Davis, F. A. (2004): "Social capital, social inclusion and services for people with learning disabilities". *Disability and Society*, 19 (3), 195-207.
- Brooks-Gunn, J. Duncan, G.J., Klebanov, P.K. y Sealander, N. (1993): "Do neighbourhoods affect child and adolescent development?" *American Journal Sociology*, 99, 353-395.
- Bourdieu, P. (1999). *La miseria del mundo*. Madrid: Akal.
- Castel, R. (1997). *La metamorfosis de la cuestión social. Una crónica del asalariado*. Barcelona: Paidós.
- Castells, M. (1995). *La ciudad informacional*. Madrid: Alianza.
- Comisión Europea para el Deporte (1998). *Evolución y perspectivas de la acción comunitaria en el Deporte*. Bruselas: Comisión Europea.
- Comisión de las Comunidades Europeas (2007). *Libro blanco sobre el deporte*. Bruselas: Comisión Europea.

- Decreto 157/1988, de 11 de octubre, del Consell de la Generalitat Valenciana, por el que se establece el Plan Conjunto de Actuación de Barrios de Acción Preferente. (1988) *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana*. València.
- Fernández Gavira, J. (2008): “Experiencias europeas de inclusión a través de la actividad física y deportiva”. Ponencia presentada en el *IV Congreso Internacional y XXV Congreso Nacional de Educación Física*, Córdoba, 2, 3, 4 y 5 de abril.
- Foessa (2013). *Análisis y perspectivas 2013. Desigualdad y derechos sociales*. Madrid: Fundación Foessa.
- Freire, P. (2004). *Pedagogía de la autonomía*. México: Siglo XXI.
- Freire, P. (2005). *Pedagogía del oprimido*. México: Siglo XXI.
- Hellison, D. (1995). *Teaching responsibility through physical activity*. Champaign, II: Human Kinetics.
- Hérin, R. (2008): “Violencias en las periferias urbanas francesas. Los disturbios del otoño de 2005”. *Scripta Nova*, 96, 270-298.
- Jenks, C. y Mayer, S.E. (1990): “The social consequences of growing up in a poor neighbourhood”; en MC Geary, M. (ed). *Inner-city poverty in the United States*. National Academy Press. Washington
- Jiménez, P.J. y Durán, L.J. (2005): “Actividad física y deporte en jóvenes en riesgo: educación en valores”. *Apunts: Educación física y deportes*, 80, 13-19.
- Marchioni, M. (1989). *Planificación social y organización de la comunidad: alternativas avanzadas a la crisis*. Madrid: Popular.
- Maza, G (coor.) (2009). *Actividad física y deporte para la inclusión social: inmigración*. Plan integral para la actividad física y el deporte, versión 1. Consejo superior de deportes. España.
- Monje, M. y Uceda-Maza, F.X. (2003): “El barrio de Acción Preferente “613 Viviendas” de Burjassot: El proceso de normalización de viviendas en un Barrio Desfavorecido”, en Oteixa, V. *Un lugar para vivir. Experiencias de exclusión residencial y de cómo salir de ellas en el Estado Español*. Pamplona: Universidad Pública de Navarra.
- Leal, E. (2009): “La investigación acción participación, un aporte al conocimiento y a la transformación de Latinoamérica, en permanente movimiento. *Investigación*, 67 (33), 13-34.
- Muñoz, A. J. (2005): “L’activitat física i l’esport com a mitjà d’integració social i transmissió de valors a joves socialment desfavorits”. *Electrónica d’Investigació i Innovació Educativa i Socioeducativa*, 2 (2), 19-38.

- Musterd, S.; Murie, A. y Kesteloot, C. (eds). (2006). *Neighbourhoods of poverty: Urban social exclusion and integration in Europe*. Palgrave: Londres.
- Pardo, R. (2008). *La transmisión de valores a jóvenes socialmente desfavorecidos a través de la actividad física y el deporte. Estudio múltiple de casos: Getafe, L'Aquila y Los Ángeles*. Madrid: Universidad Politécnica de Madrid.
- Paugam, S. (2007). *Las formas elementales de la pobreza*. Madrid: Alianza editorial.
- Pérez Cosin, J.V. y Uceda-Maza, F.X. (2009): "Aproximación teórica a los adolescentes en conflicto con la ley: paradigmas y modelos". *Servicios Sociales y Política Social*, 87, 71-92.
- Pérez Eransus, B. (2004): "El acompañamiento social como herramienta de lucha contra la exclusión social". *Documentación Social*, 135, 89-107.
- Santos, A; Castro, R.M.; Balibrea, E.; López, A. y Arango, L.V. (2004). *Mujeres en forma contra la exclusión*. Dirección General de la Mujer. València: Generalitat Valenciana.
- Subirats, J. (dir.); Obradors, A.; García, P. y Canal, R. (2010). *Ciudadanía e Inclusión Social. El tercer sector y las políticas públicas de acción social*. Barcelona: Fundació Esplai.
- Úcar, X. (2002): "Medio siglo de Animación Sociocultural en España: balance y perspectiva". *Iberoamericana de Educación*, 51, 1-22.
- Uceda-Maza, F. X. (2012). *Adolescentes en conflicto con la ley. Una aproximación comunitaria: Trayectorias, escenarios e itinerarios*. Tesis Doctoral. València: Universitat de València.
- Wacquant, L.J. (2007). *Los condenados de la ciudad. Gueto, periferias y Estado.*, Madrid: Siglo XXI.
- Wacquant, L.J. (2008). *Urban outcasts: a comparative sociology of advanced marginality*. Cambridge, Polity.
- Wilson, J. (1987). *The Truly Disadvantaged. The Inner City, the underclass, and Public Policy*. Illinois: University of Chicago Press.
- Zarzuri, R. (2000): "Notas para una aproximación teórica a las nuevas culturas juveniles: las tribus urbanas". *Última Década*, 13, 81-96.

Pedagogia i Treball Social

Revista de Ciències Socials Aplicades

Edita: Universitat de Girona

Disseny i maquetació: info@clam.cat · 647 42 77 32

Dipòsit Legal: GI.904-2010

ISSN: 2013-9063